

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. június – XVI. évfolyam 6. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájja:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Kedves
Búvópatak
*Szutréry Péter
nyílt levele*

2

A ködmönösi
Ezüstkalács
*Ványai Fehér József
novellája*

4

Illés Endre
a kiadóban
Rónay László karcolata

8

Lelkünk tükre
Tusnády László esszéje

9

Értékeink
védelmében
Rideg István dolgozata

12

Tűnődés
Salföld közelében
Németh István tanulmánya

18

Hiányos küllők
Ádám Tamás novellája

21

Cseppek

Kedves Búvópatak

Nincs semmiféle jogom „beleszólni” semmibe, ilyesmi nem is vezérel. Nem érzem magam „illetékesnek” a lap dolgaiban, életében, tetteiben, még akkor sem, ha beképzelem magamnak, hogy jó 15 éve „házaszerzője” vagyok. Ezért hálás köszönet! Ahogy akkoriban az éteren keresztül egymásra találunk, az önmagáért beszél. Ma is ez a lényeg.

Válság van. Hiszen ha csak a *Búvópatak*nál lenne! Lazán kihevernénk. Ámde válság van mindenütt. Az egész általunk, máig élő generáció által valamire tartott világban. Lehet, hogy 100 év múlva ez a mi, mai válságunk mosolyt fakasztó lesz, bár az elmúlt jó 300 év világválságai bennünk sohasem váltottak ki mosolyokat.

Válság van. A szellem válsága. Biztosan. De mi a csuda is a szellem?

Az a világ, melyet azután alkalmazott az „ember”, miután felegyenesedett. Szellem volt már az is, hogy árnyékokkal játszott a barlang falán. Ámde csak azután, hogy nem volt már se éhes, se szomjas, és a nőt is megismerte. Ekkor jött a szellem.

Más volna ez ma? Egyáltalán nem. Legfeljebb a szomjúság, az éhség normatívái változtak. A szomjúságot ma borászok (sommelier) oltogatják, illetve magyarázzák, az éhséget 77 csillogos szakácsok (varázskotyvasztók) habarják, és a nőt, hát... Nem kell hozzá sok idő, és nem tud az ember e fogalommal mit kezdeni.

Válság van. A szellem válsága. Azé a szellemé, amiről azt hittük, hogy a művelt ember része. Nem az. Ezért van válság, mely fordítható elágazással, ketté válással, egyik – másik, vagyis 1–0 képlettel. A kifejezés értelmetlen, minimalista, leegyszerűsítő, s mint ilyen (mint modern és követendő) primitív.

Béri Géza

Rekviem

Búvópatak.
Hol eltűnik, hol felszakad.

Másik: mocsár.
Terjeng, posványos, folydogál.

A föld- és vízrajz. Fene bánná.
S most minősítik óceánná.

*A vers most jelenik meg először nyomtatásban.
Közreadja: Ifjabb Béri Géza*

Nem válság van. Nem válaszút, erre vagy arra. A kérdés az, hogy legyen, vagy ne, mert felesleges? (Hamlet sem ismerte a válság fogalmát.) A lét vagy nemlét kérdése nem válság. Élet. Egyszerűen. Így. Ha pedig nemlét, akkor annyi, vagyis halál, vagyis semmi, vagyis por, temető, ex és hopp.

A szellemnél sincs ez másképp. Elérkeztünk arra a pontra, amikor az a véglény, aki magát embernek nevezte, lecsatolja magáról azt a néhány – szerény – megkülönböztető jelet, ami esetleg erre feljogosította. Mi több, még ennél is mélyebbre csúszik, hiszen környezete alapvetéseit is képtelen felfogni. Elfelejt, hogy a tűz (energia) nem magától értetődő valami, hogy nem vész el, de nagyon átalakul, s elillan kezei közül. Elfelejt, hogy az osztódáson túl van egy „ügyesebb” szaporodási forma, amihez viszont két nem kell. Elfelejt, hogy ezt a kicsiny golyóbist, a Földet zömmel a víz uralja, olyannyira, hogy önmaga, mint ember is döntő részben vízből áll. (Az agya is.)

Elég ebből!

Inkább gondolkodjunk azon, ha már a víznél tartunk, hogy mi is az, hogy BÚVÓPATAK?

Az egy víz. Valahonnan valahova folyik, törekszik, mint a vizek általában. Hosszú évek óta ez a mottó: „*Nincs lágyabb, mint a víz, mégis a követ kivájjá, nincs külön nála.*” (Lao-ce)

Elképzelem, ahogy átsörgedez egy kis ér valami barlangnyíláson, csobog-bugyog, freckendezik, vidám, friss és hűvös. Elképzelem, hogy mennyire tiszta! (Egyszer voltam igazán nagyon szomjas: a Plitvicei tavaknál kóborolva. Ennyi csodálatosan üde vizet eladdig sosem láttam.) Mily szoros a barlang, mily sötétek ásítognak odabenn! De egy vidáman csobbanó vizecskét, ha már arra megy, ha már mennie kell, ez mitsem zavarja. Tudja, hogy valamikor valahol kiér valahová, ahol majd rásüt a nap, ahol halak csobbannak benne, de azt is tudja, hogy valamikor áradó folyammá lesz, meg sós tengerre, melynek partján buta emberek üldögélnek.

Csobogjunk tovább! Valahogyan.

Vékonyan, alig loccsanva,
szinte észrevétlenül.

Mindez nem zavarja, mert ő víz, ő élet és út, ő az, ami ezt a kis golyóbist uralja.

Mi ne társuljunk hozzá? Van ok, mely ennek ellentmond? Volt valaha is? Voltak nehéz, mi több élhetetlen idők. Vannak ma is. Ám biztos, hogy ki kell száradni? Biztos, hogy elérkezett a sivatag, ahol már a víznek nincs tovább?

Ha elérkezett, akkor udvariasan átadjuk a helyünket a kaktusznak.

De még ekkor is! Gondoljunk a welwetschia mirabilis valóban felfoghatalan növényére! Képes ezer évet a sivatagban eltölteni! Bensője egy egész búvópatakvilág! Rendben. Térjünk vissza a saját hétköznapi futóhomokjára.

Valóban itt az idő felhagyni mindennel, amit generációnk valamilyen alakban szépnak érzett? Itt az idő a kapitulációra a szellemtelenség, lélektelenség, lélekgyilkolás, kiüresedés, elszáradás homokviharai előtt? Nem vagyunk mi búvópatak? Welwetschia mirabilis?

Kapui Ágota Hűség

A rossz döntések árnyékában nőttünk szálfatörzssé közös sors alatt, és ízzé-porrá törték minden csontunk, míg torzó testünk magára maradt. Se kéz, se láb, sem ujjak nem maradtak, hogy tenyerünkben tartsuk lelkedet, hogy befoltozzuk vérző álmainkat, és bekötözzük csonkult testedet. És most ki vagy? Világ hajléktalanja, csak kéz vagy láb vagy sajgó akarát, mit nem tart össze hegyek karcsú váza, és ami még e testből megmaradt, és nem épül hitünkéből katedrális, mert ácsainkat várja a világ, és kopárságuk szégyellik a dombok,

Csobogjunk tovább! Valahogyan. Vékonyan, alig loccsanva, szinte észrevétlenül. De friss cseppekkel.

Ám elég volt a költészetből, a filozófiából, mert éget a kérdés, hogy most akkor mi legyen? Nem tehetek egyebet, mint kérdezek, mert aggódok. Kérdezem tehát:

Nincs valahol néhány fiatal, akinek esetleg rezonál még ez a mi világunk? Akiben megmozdulgat az érdeklődése facebookon túl arra, hogy értékkel játsszon fiatal szíve? Csak 3–4 ilyen kellene! Ha az én fiatalságomra gondolok, nagyon boldogan eveztem volna hasonló vizeken, nagyon boldogan slalomoztam volna búvópatakokon.

Hobbi, szórakozás, érdekes elfoglaltság? Szívesen az ő eszközeikkel, vagyis „app”-okkal, „online”-ilag, és így tovább addig, amíg ők igényeiket meg nem látják benne.

Búvunk. Ügyesek vagyunk. Rejtőzünk, majd előjövünk. Izgulunk. Szorulunk. Kiváltódunk. Megtaláljuk és megtaláltatunk. Selfizünk most, s selfizünk állandóan, amikor merülünk, s amikor felbukkanunk. Csobbanva is. Elküldjük x-nek, meg z-nek, akinek – reméljük – elakad a szava, legalább is addig, hogy „vauuu”, „sszuperjó”, esetleg „király”.

Ez a mi pályánk! Csak rá kell állni! Mert búvópatak vagyunk, amely átsobog lazán a legsötétebb barlangnyílásokon is. Mely nem rándul vissza a mély torkok rémes mélységétől sem.

Van, aki így látja?

Ha van még néhány, búvó H²O – szerű, akkor jelezze! Mert ebből a molekulából csak akkor lesz patak, ha több van.

Jelezze. Akkor is, ha eddig nem így érezte. Jelezze, ha úgy gondolta, ő csak egy pici dühkitörés a nagy vízkeréken, jelezze, ha egyáltalán egy cseppnek is érezte magát valaha. Néhány száz csepp azonban kell ahhoz, hogy csurranás lehessünk.

Amikor megnézzük a „szerzőink” rovatot, komoly névsor áll előttünk. Igen, érezzék magukat legalább „szerzőink” egyegy cseppnek! Megéri. Azok tehát, akik eddig is azonosultak mindezzel, most kérdeztetnek: *Lesz tovább?*

Ha igen, cseppnyiségük mértékében várjuk a csatlakozást!

Ha nem, hát legyen úgy, s legyen, ahogy lennie kell. A víz lágy, a sivatag végtelen. Vagyis annak tűnik.

Üdvözléssel: SZUTRÉLY PÉTER

és erdőinket elhagyják a fák.

Mint fantomfájás, kóborolsz magadban

a végtelenbe szántó utakon,

és tenyerednek térképén a lábnyom

egy cseppnyi múlt a sajgó végtagon.

S e kor falára nem kerül majd márvány,

csak lelkeinkben él a kényszerűség:

– a múlt halmán nőtt kápolnavirágok –

mit hittel ápol jó utód: a hűség.

A vers *A lélek szárnycsapásai* című kötetben jelent meg, Hungarovox Kiadó, 2017

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF

A ködmönösi Ezüstkalács

A kisgazdákról azt híresztelték a kommunisták, hogy nagyon nyugat felé kacsingatnak, pedig a nap keleten kel fel. Ezért aztán hamarosan kivették kezükből a gyepelőt, majd a lovakat is kifogták a kocsi elől. Felbátorodtak a komcsik, maguk mögött érezték az ideiglenesen itt állomásozó szovjet csapatokat. Tudták, rájuk mindig számíthatnak. Hatalmas jötevőnk a hónapunk alá nyúlt és átsegített az akadályokon, ha kértük, ha nem.

Magalakultak a tanácsok. Olyan szavak ütöttek meg a fülemet, amelyeket azelőtt sohasem hallottam: szegényparaszt, kisparaszt, középparaszt, kulák. Úgy mondták az okosok, hogy mostanra kialakult a parasztság rétegződése. De egyik napról a másikra? Azelőtt nem tettünk ilyen különbséget egymás között, bár azt nem lehetett titkolni, kinek mije van. Hiába, fejlődtünk, naponta újat tanultunk.

– Ficzerem komám, te elhiszed ezt a sok hülyeséget, amivel traktálnak? – szorongatta bal kezében a fröccsös poharat a gomba előtt Kiss János.

Nem válaszoltam, tréfával ütöttem el a dolgot.

Az utcai italkimérést hívtuk gombának, kocsmának nem nevezném. Fél tucat ilyen lehetett a faluban, minden negyedik-ötödik sarkon állt hatszögletű bádogbódé. Már oroszosan

is piáltunk, az utcán. A töméntelen festett pápi zabálta a májat, egyre fiatalabbak ültek fel Szent Mihály lovára.

– Nem gondolnám, hogy olyan sok gonosz kulák van itt, akik állandóan csak szabotálnak. Amilyük van, eldugják, veszélyeztetik a közellátást! Akasztófára velük! – formálta egyre kásásabban a szavakat Jankó.

Cimborám már nem volt szomjas, próbáltam csitítani, bárki meghallhatja és besúghatja. Szálas, magas alakja meggörbült, úgy állt ott a gomba előtt, mint egy hatalmas kérdőjel.

Való igaz, minden bajnak és problémának okozóiként egyre inkább csak a korábban módosabb parasztokat jelölték meg az új urak. Ezért aztán ezeket a szerencsétleneket ostromozták, ütöttek, ha nem úgy mentek a dolgok, mint ahogy elképzelték. Sőt likvidálták, ha példát akartak statuálni, mint például a köröstarcsai Molnár Sándorral. Szerencsétlen véletlenül tüzet okozott a saját földje mellett, mire Csabán felakasztották. Fizikai megsemmisítés, ahogy fogalmaztak. Hogy a többinek ne legyen kedve tüzeskedni.

A kulákokat mezőgazdasági fejlesztési járulék fizetésére kötelezték. Az adójuk sohasem csökkent, csak nőtt. Hiába rendezték az előírt összeget, a következő héten megint több

Tanyasi csendélet – Csikós András festménye

lett. Aláírták velük ipari növényekre a termelési szerződéseket, de azokat már emelet-rávetésként kellett volna elvetni, hogy mindnek jusson földterület. Tervkölcson, Békekölcson, volt minden, mint a jó boltban.

Az elvtársak megadták a tiszteletet a kuláknak, mert a Békekölcson jegyzését már a tanácsházán teheték meg. Aki aztán ott egy kicsit is vonakodott, a tanácselnök népnevelő munkával bírta jobb belátásra. Az erre a célra berendezett irodában vízzel teli fürdőkád állt, s hogy a kuláknak felfrissüljön az agya, a fejét kétszer-háromszor víz alá merítették. Hogy a nyakas paraszt meg ne fulladjon, arra azért vigyázott a rend derék őre. Mikor már bugyborékok jöttek felfelé, enyhült a szorítás és a nyomás.

Hiába, igaz a régi szólásmondás: akinek Krisztus a barátja, nem kárhozik el. De itt bebizonyosodott, hogy az sem kárhozik, akinek Sátán a barátja.

Ugyanis pár olyan nagygazda, akik a tűz körül sütkéreztek, lekerültek a feketelistáról. Persze, a hiányt másokkal pótolták.

Így esett, hogy egy évvel a vész kitérése után apám is a kulákok közé keveredett. Megirigvelték, hogy 280 aranykorona tisztajövedelmű földjén gazdálkodik, pedig éppen hogy csak megéltünk belőle. Utána egy-kettőre megszabadították tehenétől és hízonak való sertéseitől. Aláírt mindent, amit eléje tettek, aztán, hogy fürödni ne kelljen, jegyzett Békekölcson is. Amikor nála nem tudtak mit zálogolni, sort kerítettek öcsémre és rám. Rövid időn belül minden kis vagyonkánk elvándorolt tőlünk, már a kukoricával szemeztek a padláson.

Apám külsőségekben csak rátett egy lapáttal, olyan ruhákban járt-kelt az utcán, ahogy a kulákot a vicclapok ábrázolták: kucsma, csizmanadrág, hozzá hosszúszerű csizma, bőrkabát. A bajuszát úgy pödörte, mint aki bajusznövesztő versenyre készül. Így akarta kifejezni, hogy nem fél senkitől. Csak mi, akik közelről ismertük, vettük észre, hogy egyre több ősz hajszál vegyül az eredetileg sötétbarna közé.

Én ekkor már külön éltem apámtól. Az igaz, hogy a tanyájában laktunk a családommal, s a közeli rokonságon túl felesbérleti szerződés kötött össze bennünket 17 kataszteri hold földre. Szerettem elvonulni a zajos társadalomtól, kint éreztem jól magam az Isten háta mögött. Baktattam a dűlőutakon, közben elgondolkodtam a világ folyásán, és nem volt jó véleményem róla. Ismertem a határt, mint a tenyeremet, pontosan tudtam, hol a rókalyuk és merre van a vaddisznócsapás.

– Ficzere, ha nálad nem lesz mit zálogolni az apád adójába, majd elviszünk munkatáborba! – viccelődött velem a piactéren Gyülvézi tanácselnök elvtárs, de engem kivert a víz – Kell ott a fiatal, jó munkaerő!

Meg tudtam volna fojtani ezt a Gyülvézi Sándort egy kanál vízben. Ritka nagy állat volt, régi vágású bolsevik, ha hatalmas állkapcsával megroppant egy kismalacot, gerince törik. Úgy villogott a szeme, mint a homoki viparának. Feszt bosszúra szomjazott, csak azt nem értettem soha, miért velem akarja kezdeni.

Idegesen kerékpároztam hazafelé a földúton, rágott a méreg. Máskor mindig megnyugtató volt, ha a tobzódó természet részének, bolhányi tanújának érezhettem magam, de most nem. Mintha a kukoricaszárak fel akarnának nyársalni, az út menti akácok rám dűlnének.

Felszívtam magam, és a legközelebbi alkalommal, vasúton a megyeszékhelyre, Mezőváradra utaztam. Fűjtattam és prüszkölt a kiszolgált 424-es mozdony, Tószegen vizet vételezett,

ami szűk fél óráig tartott, egy óra alatt tettük meg a negyven kilométeres távolságot, de a végén csak-csak beértünk. A resztiben bátorítólag bedobtam három cent vegyes pálinkát, mert sejtettem, hogy a Zaránd Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának titkárához, Litauszky Györgyhöz nem lesz egyszerű bejutnom. Légyszaros falinaptár lógott az évek óta meszeletlen falon, százas szög tartotta, a sarokban egy részeg saját okádékában taposott.

Aztán mégis könnyebben bejutottam a szentélybe, mint gondoltam. Abban az időben a megyénél igyekeztek úgy csinálni, mintha fontos lenne számukra a paraszt sorsa, a kizsi-gerelest odafönről vezénylik.

Az előszobában a címer és a vörös csillag alatt gyűrögtem a kalapomat, a kontyos, zárt apácaruhát viselő titkárnő kétszer is beszólt a főnöknek, mire a pocakos, hátrafésült hajjú, középkorú, határozott hangú Litauszky megjelent az ajtóban.

– Fáradjon beljebb, Ficzere elvtárs, éppen van magára tíz percem!

Újabb erőt merítettem titkos lelki raktáramból, s megpróbáltam röviden előadni a panaszt. Elmondtam, hogy megso-kalltuk a minket ért bánásmódot. Már nekünk sincs mit enni, de még mindig foglalnának tőlünk.

Az előszobában a címer és a vörös csillag alatt gyűrögtem a kalapomat...

A titkár üveg hamutartóba hamuzta Terv cigarettáját, de úgy csinált, mintha nagyon érdekelné ügyem. Türelmesesen végighallgatott, bár egyszer közben az órájára nézett, aztán megszólalt:

– Ficzere elvtárs, értem a problémát. Ne aggódjon, megoldjuk. Kivizsgáljuk. Ha igaza van, intézkedünk a további zaklatás megszüntetése végett. Azt nem tudom megígérni, hogy a lezálogolt és adóba fizetett tehen árát visszatérítjük, de mindent megteszünk, ami tőlünk telik. Tisztában vagyunk vele, hogy egy-két elvtársunk nem úgy képzelel el a szocializmus építését, ahogy Nagy Imre elvtárs, de a dolgozó ember nem szenvedhet hátrányt. Utazzon nyugodtan haza, valamilyen formában orvosolni fogjuk a sérelmeket.

Egy hónap elteltével hívatta apámat Gyülvézi. Az öreg szinte biztosra vette, hogy megint fürösztszre kerül sor. Ezért igencsak meglepődött, amikor a behajtó kezét nyújtva köszöntötte, és szinte bocsánatot kért tőle.

– Ficzere bácsi helytelen elbírálással, tévesen került kuláklisára – kínálta helyet mézszalmasan apámat. – De van itt más. Gondolják meg a családdal, és lépjenek be a termelőszövetkezetbe. Más világ lesz, ez a jövő. Maguk többet érdemelnek az élettől.

Az átállás nem ment könnyen, mert az öreg végtelenül makacs ember volt. Évek óta csak az foglalkoztatta, mit vettek el tőle, és nem felejtett soha. Nekünk, fiatalabbaknak kapóra jött, hogy a tanyánk körül gazdálkodó társak egyre többet foglalkoztak a belépéssel, de még inkább egy új téves megalakításával. Gyötrődünk, vitáztunk, harcoltunk a felettünk lévőkkel – végül mégis beadtuk a derekunkat. A tanyánkban jöttünk össze, néhány pártapparatszik segítségével elvégeztük a szükséges adminisztrációt. Új téves született.

Úgy nézett ki, hogy a szocializmus gyökeret ver felénk, ugyanis ezzel párhuzamosan a tanyavilágból Ködmönös néven önálló tanácsú községet csináltak. Visszakerült hozzánk az a határrész, amelyet dr. Asztalos Mihály, néprajzosunk szerint eleink még a múlt században adtak el egy bikáért és egy csödörért a fudériaknak, így aztán a területünk közel 9000 kataszteri hold lett. Illetékesek már korábban tető alá hozták itt egy nagy állami gazdaságot, hogy a mindennapi betevő azért meglegyen a népnek.

Elkészült a részletes községrendezési terv, felépült a tanács-háza. Belterületen vagy ötven lakóház lehetett szétszórta. A lakosság létszámát sohasem lehetett halálpontosan megállapítani, ugyanis sokan kétlaki életet éltek. Az ilyenek kora tavasztól késő őszig kint laktak a tanyájukban, télire viszont beköltöztek Ködmönösre. Hozzávetőlegesen olyan másfél ezer körül mozgott a lélekszám.

*Szegény pária, mikor hazament,
felakasztotta magát, mert nem bírta
elviselni a megaláztatást.*

Ködmönöst ilyen nevű határrészekből hozták össze: Dosztály, Kiritó, Fudér.

A téeszkek, mert kezdetben három kis szövetkezet szerveződött, kötelező jelleggel néztek fel az állami gazdaságra, mint nagy testvérré. Az állami gazdaságokat eleve azért hozták létre, hogy az egyéni kezdeményezésekkel szemben bizonyítsák a nagyüzemi gazdaság fölényét. Az ilyenből aztán baj is lett, mert sírni vagy ütni tudtunk volna, amikor a korábbi fejtárgyalás magyarázta nekünk a szántás-vetés csínját-bínját.

Az első két kezdetleges, I. típusú téeszcsé Akasztón és Szarotonon jött létre. A kiritói és határrészen mi bontottunk szárnyat 38 taggal és 360 holdon. Jobb híján Ezüstkalásznak neveztük el, amit egyesek máris Ezüstkalácsnak csúfoltak. „Beletörök a fogatok az ezüstbe, majd meglátjátok! Az ezüstöt nem lehet megenni!” – kiabáltak utánunk a borulátók.

Az első közgyűlésen megjelentek a helyi tanács, a párt, a járási tanács mezőgazdasági osztálya és a járási pártszervezet képviselői. Ettek, ittak, nem fizettek, ahogy faluhelyen szokták mondani, vagyis ígérni nem ígértek semmit, viszont mindent elfogadtak. Konyakot még nem tartottunk, viszont házi pálinkáért többször fordultunk. Szertartásosan aláírtuk a belépési nyilatkozatokat, aztán ásó, kapa, nagyharang. Persze, a tagjelölteket előzetesen alaposan ellenőrizték, így aztán három ember belépéséhez eleve nem járultak hozzá. „A szármaszák miatt” – érkezett a rövid, de velős magyarázat.

Amikor az elnök személyére kértek javaslatot, a tagság kórusban az én nevemet kiáltotta: „Ficzere János, Ficzere János!” Elcsendesedtek, szavaztunk, egybehangzóan, ellenszavazat nélkül engem választottak. Én udvariasan kitértem volna, de már nem lehetett az egészet visszacsinálni. Kezdetben egy idősebb illetve gondoltunk, mint elnökre, de ő visszalépett, amikor tájékozódott a feladatokról. Itt gyakran éjszakázni kell, ha a munka úgy kívánja, nem bírom én már azt, mondta. A tanács és a párt hajjakendjei bólogattak.

– Viselje egészséggel a megbízatást, Ficzere elvtárs! – emelgették felém az üres pálinkás poharakat. Utánatöltöttünk. – Lám, így lesz a mondvcsinált kulák fiából tszcs-elnök.

Mondhatom, rajtunk volt a világ szeme. A főnökök oldalát furkálta a kíváncsiság, hogy a túlnyomórészt középparasztokból összehozott tsz hogyan boldogul.

A lovakat és a gazdasági felszereléseket a közösbe vittük, a takarmányt újig biztosítottuk, de még vetőmagra is futotta. A tojás- és baromfi-beszolgáltatást az első évben mindenki saját földje arányában teljesítette. Ahhoz, hogy a következő esztendőben „közös” baromfi legyen, a tagok kotlókat hoztak, alájuk 25–25 tojást. Annyi kotkodácsolást, mint akkoriban, sohasem hallottam, ezzel álmodtam.

A középparasztok szorgalmasan dolgoztak, s az eredmény sem maradt el. A cséplés befejezése után, amint teljesítettük a kötelező beadást, tartalékoltuk a vetőmagalapot, félretettük a tagoknak kiosztandó búzát. Sőt, utána szabadon 100 mázsa vetőmagot kölcsönöztünk Akasztóra, hogy jövőre tudjanak miből vetni.

A járásban működő 33 tsz közül a miénk lett az első, mert azt mondani sem kell, hogy állandóan versenyeztettek bennünket. Zárszámadás után megállapították, hogy az elnökök közül egy sem készített olyan alapos beszámolót, mint én. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem esett jól a dicséret. Ünnepeles keretek között közölték, hogy előjegyeznek két-hetes, ingyenes üdülésre Mátrafüredre.

Szépen fejlődött a téeszünk, a létszám 64-re szaporodott, földterületünk 680 hold lett.

– Készüljön az elvtárs, őszre beiskolázzuk a mezőgazdasági akadémia elnökképző tagozatára – súgta a fülembe a járási szervező, amikor hazajöttem Mátrafüredről.

Divatba jött sugdolózni ekkoriban, hogy a többiek ne hallják. Én nem szerettem, igyekeztem nyílt és őszinte lenni. Persze, csak bizonyos határig, mert könnyen eltörték a nagyhangú derekát. Én úgy fogtam fel, hogy próbálják orvosolni a családkunkat ért sérelmeket, de akadt, aki irigykedett az utazgatásaimra.

A helyi tanácsi vezetők javasoltak póttanáctagnak. A tanácsülés megszavazott, elfogadtam a pozíciót, úgy gondoltam, legalább betekintést nyerhetek a tanácsi munka rejtelmébe, nem árt az egy téeszelnöknek. Amúgy is ismerős voltam ott, hetente kétszer-háromszor jelenteni kellett a szolgáltatásról. „Kutyára szalonnát!” – kiabálta utánam Kiss Jankó az utcán. Engem ostorral sem lehetett megsérteni.

Falgyűlés

Sokat nyeltem, csak igyekeztem nem mutatni. Felfordult a gyomrom, valahányszor a helyi tanácselnökkel akadt dolgom, mert Gyülvézi szívügyeként kezelte a kulákok üldözését. Emlékszem, Békekölcson-jegyzésnél égő cigarettával perzselte le Gazda József bajuszát mindkétfelől, mert az nem akart aláírni. Szegény pária, mikor hazament, felakasztotta magát, mert nem bírta elviselni a megaláztatást. Emez pedig csak flangált a faluban, mint aki jól végezte a dolgát! Nem bírom az ilyen pofátlan, erkölcstelen alakokat... Gyülvézi odáig ment, hogy államosította az öngyilkos tanyáját, s a tanács főfogátát ott helyezte el. S nem mert szólani senki, talán ez a legszomorúbb az egészben.

És az elnök nem állt le, ott folytatta, ahol abbahagyta, következett volna az újabb áldozat. Igen ám, de Eröss András nem viselt bajuszt, ezért az állatja lekevert neki egy pofont. De a név kötelez, ezért Eröss visszakézből úgy szájba gyűrte az elnököt, hogy begurult az asztal alá. „*Engem utoljára az apám ütött meg, ezt másnak nem tűröm el!*” – kiabálta Eröss magából kikelve. Persze, az lett a vége, hogy Andrást beutalták három hónap üdülésre, csak nem Mátrafüredre.

Hosszú, forró nyár következett. Nagy Imre meghirdetett kormányprogramja után többen éltek a lehetőséggel, s kiléptek a szövetkezetből. Őket nem sikerült meggyőzni arról, hogy a közös gazdálkodás magasabb szint.

Ősszel beiskoláztak. A maradék tagság áldását adta rá, hogy amíg a tudományokkal birkózom, az előző évi munkaegység fele jár. Harmincnégy éves fejjel ültem ismét iskolapadba, nem ment könnyen. A gödöllői tanárképző agráregyetem tankönyveiből tanultunk. Sokan nem bírták a kiképzést, ők előbb-utóbb lemorzsolódtak, bár a párt nem nagyon engedte, hogy a jól fekvő elvtársak kihulljanak a rostán. Én úgy álltam hozzá, hogy ha már elvállaltam, ne maradjak szégyenben. A vizsgaeredményem minden tantárgyból ötös, jeles lett, az átlagom pedig kitűnő. A jó tanulásért külön pénzjutalmat kaptam.

– Ha vállalja, javasoljuk a megyei pártbizottság mezőgazdasági osztályára munkatársnak – vont félre a vizsgák kezdete-kor a politikai tanár. – Szakemberek kellene, ezt a vonalat

erősítjük. Sok olyan pártmunkás van, aki nem képes megkülönböztetni a búzát a zabtól. Az ilyeneket a tsz-tagok a hátuk mögött kinevetik, sőt akár szemből is.

A megtisztelő ajánlatot nem fogadtam el, a vizsgák letétele után hazatértem. Itthon akadt mit tenni, ugyanis a munkafegyelem kissé meglazult. Nem csak mifelénk uralkodott zűrzavar, hanem másfelé is. Nagy Imre kormányprogramja, melyet Rákosi intézkedései követtek, elbizonytalanítottak mindenkit. Vidéken tűzoltómunkát végeztünk, hogy a rend helyreálljon. Nem úgy mentek a dolgok, mint korábban, a falunkban munkaerőhiány lépett fel. Ezért aztán aratáskor én is felültem a gépre, amelyet traktor húzott. Búzakévék hordására még a két kamasz fiamat is beosztottam. Ha úgy adódott, kévét adogattam az asztag tetején, melyeket tőlem balra a feleségem fogadott.

Közben a *Termelőszövetkezet* folyóiratban megjelent a Földművelésügyi Minisztérium és a szerkesztőség közös felhívása, amelyet a tsz-elnökökhöz címeztek. Az anyag mérlegelte a téeszek helyzetét, és megjelölte a követendő utat, de pályázattal is kiegészítették. Utóbbi címe: *Hogyan erősítettük meg szövetkezetünket?* Hat hónapot adtak a pályázat elkészítésére, beneveztem. Munka után, a késő esti órákban készítettem el, mikor nem tudtam aludni. Pályamunkámban mindent őszintén leírtam. Részletesen, szépírtetés nélkül soroltam fel a gondokat, és túlzás nélkül az elért eredményeket. A bíráló bizottság a pályaművek átnézése után annak is utánanézett, hogy a leírtak mennyiben felelnek meg a valóságnak. Nagyon meglepődtem, amikor a községi tanács vb-elnökén keresztül, telefonon értesítettek, hogy utazzak fel Budapestre, és vegyem át az első díjat. A téeszünknek még nem volt telefonja, mivel a központtól 4 kilométerre lévő tanyában rendezkedtünk be. Olyan sok elintéznivalóm akadt, mire felutaztam Pestre a díj átvétele végett. Mátra típusú férfikerékpárt kaptam Dongó kismotorral felszerelve, mellé telepes rádiót. Háromezer forintot ért az egész, ami akkor megfelelt hat havi elnöki javadalmazás pénzre átszámított értékével. Alapból 26 munkaegységet teljesítettem egy hónap alatt, egy munkaegység 20 forintot ért.

El sem hittem sokáig, hogy pályázati anyagommal Kossuthdíjas tsz-elnököket előztem meg, például Hodek Józsefet vagy Virágos Kiss Istvánt. Persze, Virágos Kiss később behozta lemaradását. A hetvenes évek elején, mint a szentesi Felszabadulás Termelőszövetkezet elnöke, halmazati büntetésként nyolc évi „üdülésre” küldték.

Egyéni sikerem nem kábított el, mert kezdett semmi sem úgy alakulni, ahogy szerettem volna. Munkánk eredménye egyre kevésbé mutatkozott meg, családok vándoroltak el a fővárosba és a Dunántúlra, más vidékekre. Akik itthon maradtak, kinyitották a szájukat, s durván kifejezték elégedetlenségüket. A felsőbb hatalmak érezték, hogy ez így nem lehet tovább, fejétől bűzlik a hal, a tanácsnál kezdtek. A vérbeli és rámenős vb-elnököt leváltották, helyette Sanaj Sándor került az elnöki székbe. Ő azelőtt szervezőként működött a járás mezőgazdasági osztályánál, majd pártmunkásként ténykedett az állami gazdaságnál. Őt nem áldotta meg a teremtető olyan durva lelkiállattal, mint elődjét, igyekezett rendes vezetőnek feltűnni mások szemében, de az idő folyását már nem tudta megállítani. A népfelkelés, forradalom előszele minket is megcsapott, a változás egyeseket reménykedéssel töltött el, míg mások attól féltek, kitör a zűrzavar.

Ványai Fehér József Földszag

Titok, mint megfogant gyümölcs,
Ma még semmi, holnap minden,
Rügynyi élet romlás előtt,
Virágember, embervirág.

Bennszülött és idegen vagy,
Földszagod rejt, megtalálnak,
Jámbor indián nyíl nélkül,
Élő, halott, élőhalott.

Szólsz, nem féled saját hangod,
Földszagod némít, elvárásod,
Megalkot termékeny homály,
A kezdet lendülete visz.

Illés Endre a kiadóban

Elárvult panoptikum

RÓNAY LÁSZLÓ
ROVATA

Aggodalmas gonddal igazgatta nyakkendőjét. A megfelelő kézelőgombot már sikerült kiválasztania, most azt vizsgálta a tükörben, vajon harmonizál-e inge és nyakkendője színe. Megfelelőnek találta az összeállítást. Reggeliző asztalához telepedett, óvatosan meglékelte a lágy tojást, és angol teáját kortyolgatta. Zakójáról lepöccintett egy okvetetlenkedő morsát, a gellérthegyi éjszakában pultjánál megírt esszéjét irattartóba, majd aktatáskájába helyezte, felöltőjébe bújít, s elindult a kiadóba, amelynek igazgatója volt. Még visszazólt feleségének: ne feledje, este meghallgatják Bartha Dénes Bachsorozatának következő előadását, majd a buszmegálló felé indult. A 7-essel közlekedett, a Nagykörút és a Rákóczi út találkozásánál szállt le. A portás tisztelettel köszöntötte. Beszállt a liftbe, felvitette magát arra az emeletre, ahol a kiadó működött.

– Kezdhethük – mondta titkárnőjének. A napot mindig rövid megbeszéléssel indította. Kiváló segítőtársai voltak: Domokos Mátyás, Győry János és a többiek. Nem kellett magyaráznia nekik, pár szóból értették egymást. Gyorsan olvasták a kéziratokat, csak azt adták kezébe, amelyben politikai veszélyt sejtettek.

Újabb vállvonogatás.

*Illés Endre elmerengett,
nem fölöslegesen tért-e vissza.*

Mielőtt megkezdheték volna a tájékoztató megbeszélést, a gazdasági vezető kért bebocsájtást. Arcáról aggodalom sugárzott.

- Elfogyott az évi keretünk.
- Illés Endre csodálkozott.
- Kérjünk előleget a jövő évi terhére; aztán pótolhatjuk.
- Nem adnak.
- Hogyhogy nem adnak? Eddig mindig kaptunk.
- Azt mondják, kénytelenek szűkíteni a keretünket. Takarékoskodjunk!
- És a tervek? A már elfogadott könyvek?
- Át kell csúsztatni őket a jövő évre.
- Szólok a miniszternek.
- Hiába. Már próbálkoztunk. Viszont némelyik kézirat esetében hiányzik a kuratórium jóváhagyása és a támogatási összeg megjelölése.
- Tessék?
- Először a kuratóriumnak kell döntenie. Igen vagy nem. Ha nemet mondanak, a kiadásra aligha kerülhet sor. Ha igen, megszavaznak kisebb összeget, s azt, ha tudjuk, kipótoljuk.
- Eszerint a kuratórium szinte kizárólagos döntési joggal rendelkezik.

– Nagyjából igen. De a döntéshez a kiadásra váró kézirat kinyomtatott példánya is szükséges.

– Ha nemet mondanak, mi a sorsa ennek a példánynak?

Az igazgató vállát vonogatta. Illés Endre megállapította, takarékoskodás emitt, pénzpocsékolás amott.

– A döntnökök jobban értenek hozzá, mint a kiadóhivatali szakemberek?

– Nem hinném.

– Milyen szempontok szerint választják őket?

Újabb vállvonogatás. Illés Endre elmerengett, nem fölöslegesen tért-e vissza. Útjára bocsájtotta a komor gazdasági vezetőt, s beszélgett a kéziratkötegekkel érkező munkatársait. Mielőtt azonban számot adtak volna benyomásaikról, kávét hozatott, komoly arccal fordult hozzájuk.

– Próbáljuk kiválasztani azokat, amelyekre biztos megszavaznak támogatást. Én éjjel Kodolányitól olvastam. Kezdhethetnénk vele?

– Nem megy. – Domokos Mátyás homlokát ráncolta – Kodo-lányira nem kapunk.

– Miért nem?

Illés Endre

Csak ne látna unos-untalan ezt a tanácstalanságot sugalló vállvonogatást! Szóval Kodolányi nem üti meg a szigorú mércét.

– Folytassuk a Móricz-sorozatot?
– Bizonytalan. Állítólag nincs keletje – „*Kinek lehet akkor?*” – tűnődött Illés Endre.

– Kemény Zsigmond?

Legyintések. Nem, Kemény nem fog átmenni.

Megint érezte a légzési nehézségeket. Ezért írta műveit az írópultnál állva. „*Hogy tudsz így dolgozni?*” – kérdezte tőle Márai, aki egyik legjobb barátja volt, s mindig a Révaihoz hozta új könyveit. Otthon a polcokon sorakoztak drapp kötésű művei.

Íróasztalához lépett, s kedveszegetten tolta félre az egyik kéziratköteget.

– Várjunk csak! – Győry János izgatottan szemlélte a felhívást – Mi is ez?

– Valamelyik politikus beszédeinek gyűjteménye.

– Az biztos menne!

Illés Endre kezdte úgy érezni magát, mint hőse, Zsuzsa a hintán. Hányingere volt. És a színvonal, amelyekre felesküdt? Kodolányi nem, a politikus igen? Micsoda világ ez!

– Arany-összes?

– Csak a verseket próbáljuk. A prózával együtt túl soknak találják.

– A Franklinnak nem volt túl sok? Emlékeztek, az a piros sorozat.

Emlékekből nem lehet megélni. Pénz, haszon, kelendőség. Úgy látszik, ezek lettek a kultúra vezérszavai. Kedvetlenül ült asztalánál. Szokásával szakítva nem olvasta a kéziratokat. Minek? Az ő véleménye nem mérvadó.

Nesztelenül akart kiosonni a kapun. A portás elszunyókált. Előtte színes újság hatalmas címmel „*Válság a sztárok között: Szabó Szilárd elköltözött Sebő Saroltától!*”

Nem ismerte ezeket a neveket. Az ő korosztályának más fogalmai voltak a sztárokról. Hazafelé elhatározta, hogy olyan valakiről fog írni, aki valóban sztár volt: Somlay Artúrról.

TUSNÁDY LÁSZLÓ

Lelkünk tükre

Kodály Zoltán és anyanyelvünk

Isten csodája...

„*Isten csodája, hogy még áll hazánk*” Petőfit idézve hirdette ezt Kodály Zoltán – zenéjével, történelmünk vérzivataros korszakában. Kettős évfordulója alkalmából tekintünk ki az idő-ablakokon, és érezzük, átéljük azt a csodát, mely életművéből árad.

1882. október 22. Arany János halálának a napja. 1882. december 16-án megszületett Kodály Zoltán. Ha világlátásunkban az indiai szemlélet volna jelen, akkor lélekvádorlásról beszélhetnénk. Arany és Kodály Zoltán hitét vallva, azzal azonosulva, azt mondhatom, hogy a magyarság égboltján két nagyon közeli üstökös ragyogott fel – egyiket követte a másik. Lobogásukban, fényükben életet adó, tápláló erő van: végső soron mélyeséges titok. Boldog az a pillanat, amelyben átélhetünk valamit ebből a titokból, ha közeledhetünk hozzá.

„*Hullatja levelét az idő vén fája, / Terítve hatalmas rétegben alája; / Én ez avart jártam; tűnődve megálltam: / Egy régi levélen írva ezt találtam.*” (Arany János: Buda halála, első ének, első versszak)

Arany János úgy vélte, hogy ő „csak” leírja azt, amit azon a régi levélen talált. Kodály Zoltán szintén a magyarság életfájához zarándokolt, és a lehullott régi leveleken hangjegyeket talált, szavakat is, és azok oly becsesek voltak a számára, hogy a lángész tiszta alázatával közeledett hozzájuk: a legtisztább, legeredetibb formában akarta őket a világ elé tárni. Modern zene lett, de a hajdani légkör úgy maradt meg, hogy a népdalok szövegéből egy szót sem változtatott meg, például a *Székely fonóban*.

Visszatekintés című összegező könyvét dantei fordulattal kezdte. Arany János *Dante* versében az a mély istenhit van, amely a magyart költőt és zeneszerzőt áthatotta:

„*Évezred hanyatlik, évezred kel újra, / Míg egy földi álom e világba téved, / Hogy a hitlen ember imádni tanulja / A ködös zlopában rejlő istenséget.*”

Ilyen alapon találjuk meg azt a legerősebb kötődést, mely nagy költőnk és zeneszerzőnk összekapcsolja. Így válik igazán jelentőssé az a régi meghatározás, amely szerint a nyelv a lélek tükre, és ha valamelyest sikerül Kodály Zoltán szemével néznünk a világot, akkor természetessé válik előtűnünk az, hogy a zene is idetartozik, rá is ugyanez érvényes. Emberi és magyarságlétünk olyan alapjairól van szó, melyekben minden egy igazi és titokzatos gyökérre, gyökéretre megy vissza. Ebben szerepe van a látásnak is, a képnek. Elég arra gondolnunk, hogy díszítőművészetünk a magyar nép önmegvalósulását ugyanolyan magas szinten fejezi ki, mint népdalaink.

Dante az *Isteni Színjáték* terzináit úgy írta, hogy közben énekelt. Az új étellel már belépett a világirodalomba. Főművel, hatalmas látomásával a világirodalom szintjét emelte meg. Zenénkben ugyanez történt meg. Ráadásul nem egy mély hitű, misztikus korban, hanem olyanban, amelyben már a komoly gondolkodók is azt hitték, hogy minden nagyság elveszett.

Bartók Béla és Kodály Zoltán szinte a semmiből teremtett új világot. Életművük csodája éppen az, hogy egy elsüllyedtnek hitt Atlantisz kincseit mentették meg, és épp így találták meg azt a kontinentális alapzatot, amelyre jelenünk és jövőnk új és új szellemi katedrálisait lehet építeni.

Mindez oly forrongó, változó korban történt, amelyben a művészet sok-sok törekvése hanyatlott formalizmusba. Sok esetben épp az ember arca hullott ki belőle. Ezzel párhuzamosan a tudomány különböző ágai is meglehetősen új meg-

közelítéssel tárták fel a lényegét. Maga a nyelvtudomány is több területen hozott újat. Egészen annyira, hogy volt olyan nagy képviselője, aki a nyelvészet korábbi felismeréseit oly hevesen bírálta, hogy szerinte elég volt öt-hat sort elolvasnia a korábbi elméletekből, és máris ellentmondást talált. Még tanulságosabb az, hogy Roman Jakobson épp a középkor nyelvészleletében fedezett fel akkora értéket, amelyhez fogható a későbbi korok hosszú ideig nem tudtak felmutatni. Épp a skolasztikus teológia, filozófia hozta azt magával, hogy a jel, a szimbólum igen nagymértékben előtérbe került. Ezzel kapcsolatban rögtön a középkor zenéje juthat az eszünkbe, és az, hogy a gregorián zene Kodály Zoltánhoz nagyon közel állt.

Művelt, tudós nyelvészként jól ismerte a kor jeleseit. Gombocz Zoltán tanítványa volt: a nyelv írásban nem rögzített elemeit kutatta. A ritmus, a hanglegjtés törvényszerűségeit vizsgálta. Tudta jól, hogy Sausurre rengeteg újat hozott a nyelvtudomány számára, de ez a csodálatos francia tudós úgy vélte, hogy az életképtelen hibridjelenségeket a nyelv ugyanúgy kiszűri, mint ahogyan az korábbi fejlődése, tökélesedése

Arany János

során történt. Az ő idejében a semmi még önálló, külön létezőként élt az emberek gondolkodásában, az igen helyett a csendes, nyugodt nem. A semmi viszont nem a nyugalomban ölt immáron testet, hanem a pusztításban: minden olyan jelenséget, amely az életet szolgálja – egy nép, egy nemzet létét, minden olyan áldást, mely Istentől való, amely érték, amely a jövőbe eresztene gyökeret, egyszer s mindenkorra a halál birodalmába igyekszik szorítani, küldeni. Kodály Zoltán nem fogadta el azt a szemléletet, amely épp „tudományos alapon” utasította el a nyelvvédelmet. Népünk sorsa mutatta meg azt, hogy nekünk tíz körömmel kell ragaszkodnunk ehhez a rendkívüli kincsünkhöz, annak tisztaságához, mert több értékünket is csak általa őrizhetjük meg.

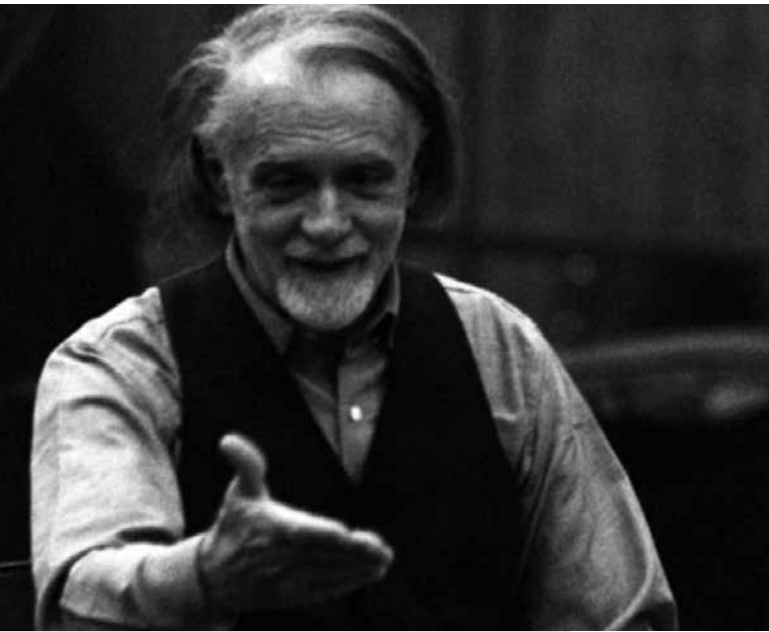
Ez a védelem volt Kodály Zoltán egyik fontos célja. Ismerte és alkotóan művelte a nyelvtudomány legújabb vívmányait, de nem egy szűk tudományos érdeklődési kör számára kamatoztatta tudását, hanem nemzetét, népét szolgálta nyelvi téren is. Egy áltáji közmondás szerint „*aki nem tud járni, elrontja az utat, aki nem tud helyesen beszélni, tönkreteszi a nyelvet.*” Igen! A jól és a tökéletesen bennünk élő, jelenlévő nyelv által megemelkedhet emberi méltóságunk, de ha a külvilág nyelvi fertőzése vagy saját igénytelenségünk elzár a léleknek ettől a kincsétől, akkor a magunkkal hozott fényt nem tudjuk felragyogtatni.

Sausurre világosan elkülönítette a nyelvet és a beszédet. Maga a nyelv, ahogyan a szótárakban, nyelvtankönyvekben létezik, az emberi gondolkodás csodáját tárja eléink. A leggazdagabb, legemberibb jelrendszer. Művelésével, alapos tanulással teljességünket fejezhetjük ki általa, de a beszéd, az írás nagyon sántán és méltatlanul jelenik meg sok-sok egyéni gyakorlatban. Eszközjellegét már Comenius felismerte, de mély hite, szellemisége azt sugallja, hogy ő nem merev eszköznek tekintette a nyelvet, hanem olyan szárnynak, amely az embert az Istenhez emeli. Kodály Zoltán mind a zene, mind a nyelvünk világában teljességünk megélésének nagy lehetőségét látta.

A kettős gyökér

Művelődésünkben Európa és Ázsia legmélyebb szellemi öröksége van jelen. Ennek megőrzése nem csupán nemzeti cél, hanem az egész emberiség számára is örök kincseket mentünk meg ily módon. Kodály Zoltán kimutatta, hogy a *Rákóczi-nóta* változata vallásos énekeinkben – népdalainkban is jelen van. Haza és hit egy töről fakad: az életünknek, a jövőnknek az alapja. Sárosi Bálint egy csíkrákosi asszonytól 1958-ban vett fel, jegyzett le olyan búcsús éneket, amely ennek a dallamnak egyik változata: „*Szentséges Szűz Mária, szép liliomszál...*”

A hitnek az egész emberi léttel való harmonikus összekapcsolódása hajdan kitöltötte azt az űrt, amellyel sok mai ember nem tud mit kezdeni. Maga a gregorián zene népi ihletésű, eredetű. Kétezer év kereszténysége szól hozzánk népdalainkból, Kodály Zoltán zenéjéből: az igazi, az emberi Európa. Shakespeare-t idézve mondhatjuk: „*Légy hű önmagadhoz!*” Kodály Zoltán nyelvi szemléletének is ez a lényege. Ha az igazi utat elveszítjük, kiköppen a világunk. Sok minden változhat az életben, de ez a hűség nem. Az a hit, remény és szeretet, amely minket összetart, sohasem szűnhet meg, mert akkor a számunkra mindennek vége. A nyelv változó rendszer,

Kodály Zoltán

de a felelőtlen, emberi méltóságot elveszejtő gondolkodás után jó újra megtalálni a rendet.

1969-ben a Sienai Külföldiek Egyetemén, a gregorián zenéről szóló előadáson Guido d'Arezzo és Kodály Zoltán neve egymás mellett úgy hangozott el, mint a zene tanulásának, rögzítésének kiemelkedő mérföldkövei, olyan módszer kötődik hozzájuk, amely a lélek belső, titokzatos áramlásának a tökéletes rögzítését és pontos visszaadását biztosítja.

Doráti Antal Kodály Zoltán zenéjét egy alkalommal úgy jellemezte, hogy az ember előtt megjelenik egy virág, majd egyre inkább benépesedik körötte a táj. Ennek a bűvöletében, ilyen látás alapján, végül minden körülveszi az embert, megláthatja a múltat, jelent, és feldereng a számára valami a jövőből is. Kodály Zoltán világában – annak bűvöletében érezni lehet nyelvünk éltető elemeit is, ahogyan azok a zenével összefüggenek, egységet alkotnak. Ugyanígy érzem benne a népi díszítőművészetet is. A dal, a monda, az eposz, a látási élmény a magyar glóbuszon kereste az új idők igénye szerinti megtestesülését. Kodály Zoltán az átjárhatóság híve volt. Jól tudta, hogy a reneszánszban, de korábban is a lelkéből fakadt, teljességet megközelítő, visszaadó népművészet és az udvari „fentebb stíl” kölcsönhatással volt egymásra. Az ősi gyökér és az új élethelyzet, a forrongó, változó társadalom nem mindig találta meg a legnemesebb, legtökéletesebb összhangot. A rend felé vezető út örökös küzdelem. A technika fejlődése magával hozta azt, hogy sokan elidegenedtek munkájuktól, családjuktól, embertársaiktól, sőt önmaguktól is. Az értékrend, a nagy egész, a közösség által elfogadott szemlélet és egy nép igazi teljességét kifejező művészet végzetesen elszakadt egymástól. Ady „Minden Egész eltörött” tragikus felismeréséhez egy másik és számunkra fenyegető előrejelzése is nyomasztotta a szellemi életünk képviselőit: „Elveszünk, mert elvesztettük magunkat”. Ezt az iszonyú jövődőlést ugyanolyan határozott lendülettel lehetett csak tagadni, mint amilyen Jean d'Arcot jellemezte: „Ki, ha nem te, és mikor, ha nem most?”

Bartók Béla és Kodály Zoltán legnagyobb érdeme az, hogy ezt a rendkívüli feladatot, küldetést vállalta. Irodalmunkat Petőfi Sándor, Arany János, Jókai Mór világirodalmi szintre

emelte. A verbunkos zene bűvöletében Lavotta János, Bihari János és Egressy Béni egyengette azt az utat, amely a mi zenei kiteljesedésünkhöz vezet. Mosonyi Mihály zenéje már a jövő kapuit nyitogatta. Erkel Ferenc örök érdeme a magyar opera megteremtése. Liszt Ferenc magyar szívvvel az új idők új zenéje számára mutatta meg a nagy lehetőséget. Körülményei hozták magukkal, hogy a legősibb gyökereinkig nem juthatott el. Olyan reneszánsz ember volt ő a számunkra, aki egy szörnyű, számunkra nehezen túlélhető vészorszakban volt a magyar zsenialitás ébresztője. Nem a legmélyebb gyökereink feltárásával, hanem hazánk iránti szeretetével, egyedüli tehetségével, a jövő zenéjének a megsejtésével lett ő Bartók Bélának és Debussynek is az ihletője. Mily szép és tanulságos az, ahogy épp a francia zeneszerző volt Kodály Zoltán egyik példaképe. Thomán István Kodály Zoltán stílusában elsőrendű nyelvi, irodalmi tehetségét is meglátta. Épp az a nagy és rendkívüli értéket képviselő és átadó tanár figyelt fel nyelvében is megmutatózó tehetségére, aki zenei téren minden idők komolyzenéjének a legcsodálatosabb vonulatát kapcsolja össze.

Arany János nagyszalontai gyűjtésének külön irodalma van. Itt csak megemlítem, mint ahogyan azt is, hogy költészetünk párhuzamos szerkezetével Arany János foglalkozott alaposan. Ezt a kérdést Jakobson is vizsgálta. Sok újat mondott a finn, a török és a magyar párhuzamos szerkezetekről.

*Liszt Ferenc magyar szívvvel
az új idők új zenéje számára mutatta
meg a nagy lehetőséget.*

Kodály Zoltán egyik nagyon jelentős, összegező nyilatkozatában hangsúlyozta azt, hogy zenéje nagyon is eltér Bartóktól. Furcsa is lett volna, ha két lángész teljesen egyformán látott volna mindent. Valahol találkoztak. Összekapcsolják őket mezőinknek, rétjeinknek a virágai – a szép bűzavirágot megörökítő népdal, s ennek sok más társa örök csodálattal dobogtatta meg szívünket. A cseremisiz dalokban lévő pentatónia Kodály Zoltán előtt a zenei őshaza körvonalait villantotta fel. Bartók Béla 1936-ban Anatóliában gyűjtött török népdalokat Adnan Saygun társaságában. A gyűjtőút végén kijelentette: „Nem tudtam, hogy ily közeliek vagyunk egymáshoz.” A török néprajztudós, zeneszerző a magyar mester nyomdokain haladt. Bartók Béla halála után az anatóliai anyag egy időre eltűnt, majd az Egyesült Államok egyik könyvtárában előkerült. Kodály Zoltán többször érdeklődött Adnan Sayguntól: nagyon kíváncsi volt az anatóliai népdalokra, de ezek csak 1976-ban jelentek meg nyomtatásban. Adnan Saygun is nagyon alaposan foglalkozott a zenei oktatás kérdésével. Rendkívül sokra becsülte Kodály Zoltán módszerét. Az anatóliai népdaloknak a műköltészettel való párhuzamait is kimutatta.

Ady Endre hazánkat *Komp-ország*nak tekintette. Adott helyzetében minden bizonnal igaza volt. Ám gyökereinknek rendkívüli szépsége, értéke, ritka helyzete hozza magával azt, hogy egy jobb, egy tökéletesebb emberiség letéteményesei lehetünk. A *Komp-ország* átkos helyzetéből így juthatunk át a másik állapotba: így lehetünk *Híd-ország*.

FOLYTATJUK...

RIDEG ISTVÁN

A magyar nép értékeinek védelmében

Manapság rájár a rúd a szellem irányítói, a kánon csinálói révén a magyar klasszikusokra is. Nem tisztelik, hanem bántják őket. Igyekeznek jellegzetes szempontjaiknak megfelelően, fölényérzettel kifogásolva, hetet-havat összehordva kiüresíteni, letaposni, kigúnyolni, selejtezni némely (nekünk létfontosságú) klasszikus magyar alkotást.

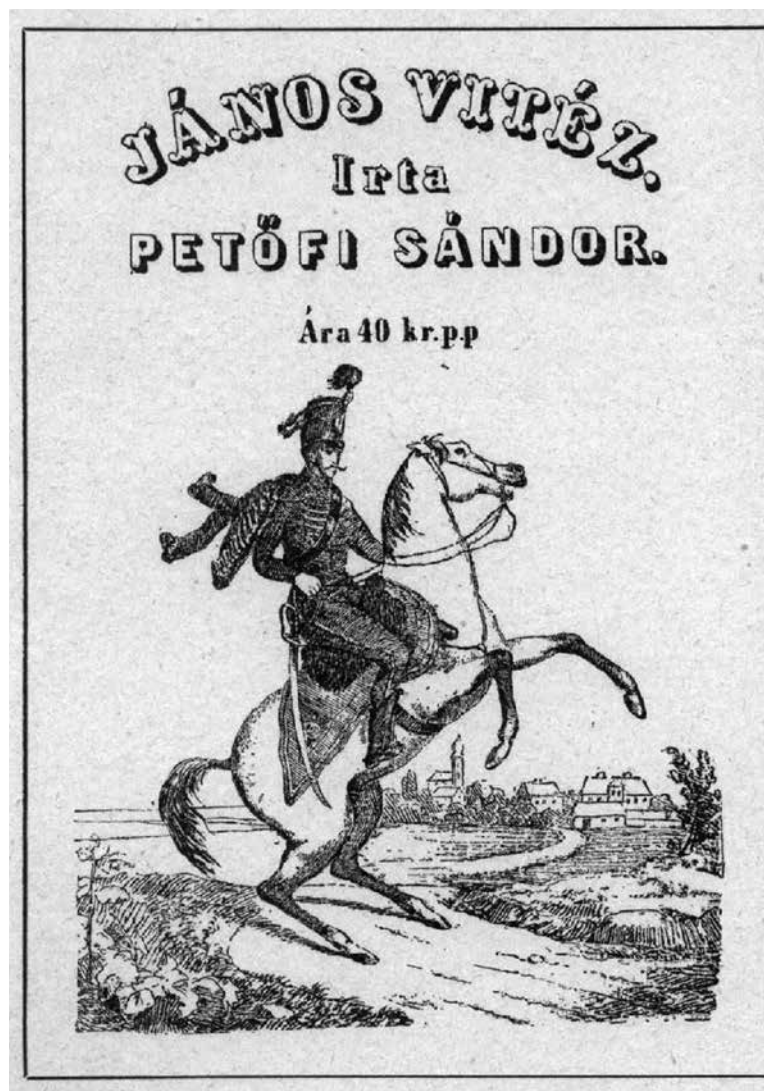
Ma már vannak, egyre többen, tanárok is, akik – akár a tantervi fegyelmet fellazítva, mondván: „az irodalom a legemberibb dolog”, és „egy jó óra egy jó beszélgetés” – parttalanlanná teszik a műveket, semmibe véve a komplex költői-írói szándékokat, eszközöket. Így aztán, gondolom én, van véleményük, de tudásuk nincs a tanítványoknak is a műről, mint egészről. Sokan egyszerűen képtelenek szimpátiát, netán sorsközösséget vállalni a felfelé törekvő népi hősökkel, például János vitézzel, Toldival, Dózsával stb. Hát legyen, nem szeretik: de képtelenek megérteni és méltányolni, tisztelni őket. Sokan oda nem illő, fals hangot ütnek meg, ha róluk beszélnek. Folyik a népbutítás, a félremagyarázás, a címkézés. Talán ellenséget látnak bennük? Pedig e népi hősökben is – Ady szavaival élve – „Az Élet él és élni akar” (Intés az őrzőkhöz, 1915). És ez talán mindenkor megbocsátható lenne.

Elofvastam Horváth Viktor okoskodó, manipuláló, címkéző cikkét. *Ki a vitéz?* a címe (Magyar Nemzet, 2016. november 5., szombat, 28. p.). A magyar népi(es) irodalom egyik legjelentősebb alkotásáról van benne szó, a naiv hőstörténetről, amelyben a nép elnyomott fia, Kukoricza Jancsi győzedelmeskedik. Horváth Viktornak van róla véleménye, de tudása nincs. Figyelembe se veszi Petőfi híres programját, amelyet az Aranyhoz írt első levelében olyan korszerűen, határozottan, velősen megfogalmaz. „Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék”. Azt sem tudja, hogy a mesét a mese törvényei szerint kellene olvasnia. És egyáltalán: azt, hogy miért írnak a költők mesét!

Horváth Viktor írása egyszerre szemtelen és tisztességtelen. Folyton ironizál, csúfot űz, nyeglén gúnyolódik: „Jancsi nem veszi magához a zsványok pénzét, miután elevenen elégette őket (tényleg, mi lett a pénzzel?)”. Üzenhetjük: minden sorát el kellene olvasnia a műnek, akkor megtudná. Tisztességtelen az is, ahogy – modern példával élve – párhuzamot von, ócsárolni kezdi a népi hős János vitézt: „sok erő, kevés ész. Ez Rambo világa.” Tehát időből, korból, művészi feladattól ki- és elszakítva önkényesen ítélkezik fölötte. Semmi alázat, a megértés szándékának még csak a halvány nyoma se. Kárhuztatja, hogy „még mindig általános iskolai tananyag”, mint „a többi büntudatra, szorongásra, önámításra és önpusztításra nevelő búbánatos alkotás”. Közte, természetesen, a *Légy jó mindhalálig* (1920) is. Ezek „nem gyerekek kezébe valók.”

Hát én 74 éves vagyok, nekem, gyerekeknek otthon a parasztember nagyapám petróleumlámpánál hangosan olvasta, az általános iskolában tanultam, később, középiskolai tanárként tanítottam a *János vitézt*: lelkesített és lelkesítettem vele.

Miért kellett ezt a gyönyörű mesét így kiforgatni a maga belső világából? A jól meggondolt, jól megfontolt, jól felépített, de mondvacsinált, okoskodó, kötözködő kérdésekkel? Végül magabiztosan (hamisan) kioktatni bennünket, tanárokat, olvasókat, úgy, mint aki feltalálta a spanyolviaszkot? „Az irodalom nem arra való, hogy erkölcsre neveljünk vele. Erkölcsi nevelést a jó példa ad. Az irodalomban a morál a szövegek minőségének a felismerése és élvezete.”

A János vitéz első kiadásának borítója

A *János vitéz* egyszerűségben, humorban, okosságban, a nyelv ismeretében jó és szép szövegű csoda. Hogyne szuggérálna erkölcsi tartást, követendő példaképeket, energiákat, minden korban. Vannak, akiknek származásuknál fogva nyilvánvalóan. Másoknak meg fel kellene hozzá nőni. Hogy legyen vég-re konszenzus.

Más példákat is hozok. Nagyapám 1966 karácsonyán Kölcsey *Himnuszát* (1823) idézve halt meg. „*Isten, áldd meg a magyart!*» *Én már éltem boldogan is, én már meghalhatok...*” Az író-olvasó találkozóinkon dalokat, ódákat, elégiákat mondó egykori önképzőköröseim sokat tudnának beszélni az irodalom erkölcsre, tartásra való neveléséről. Sütő András is megvallja egy helyütt, hogy ő Arany *Toldiján* nőtt fel. Valósággal imádta.

Nekem és társaimnak a tanyasi iskolánkban Szalay Lajosné Nelli néni folytatásokban olvasta fel délutánonként, amíg a vonatra várt, Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* (1869) című örökbecsű regényét, a „szabadságharc eposzát.” Ő zsidó nő volt. Nagyon művelt. Budapesten, Párizsban és Oxfordban járt egyetemre. Nagyon szépen beszélt magyarul, egy időben rádióbemondó volt. A férje bankár, de meghalt a háborúban. Őneki volt három gyereke, egy lánya és két fia. És nála élt egy nőrokona. El kellett tartania a családot. De osztályidegen lett, ezért máshol nem kapott állást, kilökték tanyára. Úgy járt ki hozzánk Orosházáról Pusztaszenttornyára, vonattal. Reggel korán jött, este későn ment. A mi nagy szerencsénk. Nem volt kötelező, de az osztatlan osztályú tanteremben mindenki ott maradt. Olyan hatásosan, életszerűen olvasott, hogy láttuk magunk előtt a hősokeket, sőt élni akartuk az életüket, és a fiúpajtásaimmal játék közben, a nagyszünetben, valamennyien olyanok akartunk lenni, és ha felnövéünk is, mint Baradlay Richárd, a huszár. Ráadásul az én nagyapám az első világháborúban huszár volt. 42 hónapig volt a fronton. Jókai sorai az ő személyes történeteivel együtt hatottak rám. A Jókai-hős és a nagyapám a példaképeim lettek. De a *János vitéz* és a *Toldi* nyelvi csodáit, minőségét is élveztük, ízleltük Nelli nénivel, a jó nevelőnk segítségével. Azonosulni tudtunk velük. Élni akartuk őket.

A Mohácsy Károly írta tankönyvben még „*szép volt az igaz*”. „*A János vitéz a szegények, az elnyomottak győzelmes felülkerekedését hirdeti a szenvedéseken, megpróbáltatásokon, de szól írójának derűs optimizmusáról is. A költő a világot, annak berendezését alapvetően jónak látja: a bűnösök elnyerik méltó büntetésüket, az erényesek pedig a maguk megérdemelt jutalmát: az igazság diadalt arat.*” (Irodalom a középiskolások 10. évfolyama számára, Krónika Nova Kiadó, Bp., 2001, 212. p.)

Illyés Gyula még idézi híres Petőfi-monográfiájában (1936-ban írta) a nagy nyelvész Kosztolányit is. „*Ha Toldi Miklós a magyar Heraklesz – vélte egy későbbi magyar költő, Kosztolányi – akkor János Vitéz, a leleményes, a horgaseszű, a magyar Odysseus, Nausikaája pedig Iluska.*» *János vitéz az üdvözült parasztság.*” (Petőfi Sándor, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1967, 144. p.)

Horváth Viktor a cikke végén azzal az ötlettel áll elő, hogy „*A János vitézt egyetlen adnám először a diákok kezébe.*” Ő, igen. Vagyis a magyar emberek sokaságának soha. Hiszen hányan mennek egyetemre, sőt: bölcsészeti karra? Elenyészően. Ez a javaslat tehát azt jelentené, hogy a *János vitéz* ki kellene vonni a tananyagból. Többen kérjük: ne tegyék! Elismerjük, egy mű megértéséhez, befogadásához olykor szándék, energia kell, mert a mű szépsége nem mindig adja könnyen magát. De ne becsljük le a mai tanárok és a mai diákok elmélyülni tudó befogadó képességét se!

Horváth János, Illyés Gyula, Pándi Pál, Martinkó András és a többiek után ilyen szavakat hallatni: felér egy szentségtöréssel.

Úgy tűnik, a globalista nemzetköziség pénztökejének, érdekének útjában állnak ma már a nemzeti államok múltbeli népi hősei is akár, mert a belőlük táplálkozó nemzeti karakter ellenálló lehet? Ezért kapnak hátszelet a sajtóban a népi, nemzeti hagyományok, karakterek eltángálói? Vagy egyszerűen csak azért, mert sajtószabadság van, és mindenki azt mond, amit akar, ami a szívében, az a száján? Tény, ma már alig van, aki felvenné a kesztyűt az irodalom sajátos kisajátítóival szemben. Meghalt Veres Péter, Németh László, Illyés Gyula, Czine Mihály, Csoóri Sándor, akik még vitatkoztak. Komplexen, összefüggésükben, körültekintően, dialektikusan vizsgálták és látták a dolgokat.

*Tény, ma már alig van,
aki felvenné a kesztyűt az irodalom
sajátos kisajátítóival szemben.*

Nényei Pállal készírt riportot Wekerle Szabolcs a *Magyar Nemzetben*: És ír egy izompacsirta hőst... (2016. november 12., szombat, 19–20. p.). Nényei magyartanárról és drámaíró. Katolikus iskolákban tanított már Szentendrén a ferenceseknél, Pannonhalmán a bencésekél, jelenleg Budapesten tanít a piaristáknál. Több, igen szellemesen utaló című könyve ismert: *Ne bántsd a' Zrínyit!* (2015), *Az irodalom visszavág 1. – Léda tojásaitól az Aranyszamárig* (2016), *Az irodalom visszavág 2. – A Paradicsomkertől a Pokol kapujáig* (2016). Nényei széles látókörű, nagyon intelligens ember. Annál inkább csodálkozom rajta.

Magabiztos és fölényes, de leegyszerűsítő észrevételei vannak.

„*A politikai nemzetépítés korszakai a művészeket ritkán engedik tisztán művészi gondolatokkal foglalkozni.*” Később se mindig, és nem is csupán művészi gondolatokkal foglalkoznak a látnok nagy magyar költők. Gondoljunk csak Ady, József Attila olyan verseire, amelyek egyben politikai tettek is. Például *A magyar Ugaron* (1905), *Harc a Nagyúrral* (1905), *Hunn, új legenda* (1913), *Az eltévedt lovas* (1914), *Intés az őrzőkhöz* (1915), *Krónikás ének 1918-ból* (1918), *Külvárosi éj* (1932), *Téli éjszaka* (1933), *A város peremén* (1933), *Levegőt!* (1935), *A Dunánál* (1936), *Hazám* (1937).

„*Arany 1846-ban megírta a Toldit. Egy izompacsirta, farkastaposó, malomkő-hajigáló hőst. Egy figurát az 1300-as évekből, aki a XIX. század közepén már teljesen anakronisztikus, hiszen Széchenyi és Kossuth idejében, a reformkorban már rég lehet tudni, hogy a nemzet jövője nem az izom, hanem az ész. Két évvel később Arany megírta a Toldi estét, lényegében megírta a Toldit újra, és ebben a műben a hősiünk már konkrétan nevetségessé válik az izmaival, egy letűnt kor maradványa, és amikor találkozik az olaszos műveltségű diákokkal, persze sajnáljuk, de közben átérezzük, hogy amit ő képvisel, annak leáldozott. Erre a magyar közönség mit csinál? Továbbra is Toldiért rajongunk a hatalmas izmaival, és nem jövünk rá, Kosztolányira miért volt akkora hatással Arany annak idején. Nem a muszklit miatt.*”

Mondva csinált kioktatás, leértékelés ez, egyfajta lenullázás. Mintha a létezésünket vonná kétségbe. Miért? Mert a *Toldi* éppen hogy a nemzeti önértetünket, öntudatunkat, lelki gazdagságunkat mutatja fel.

Összetettebb, bonyolultabb ez a kérdéskör is. Kár csak szelektíven, gunyorosan nézni. A költői célok figyelembe vétele nélkül. Mert Arany a *Toldival* (1846) a „népi realizmus” erejét, a népi értékeket mutatta fel. Egyébként ezért talán még a nemesség és a jobbágyság közötti érdekegyesítési törekvéseket képviselő reformkori politikusok, kis-, közép-, és főnemesek is szívesen olvasták.

A Mohácsy Károly írta tankönyvben még minden rendben van. „*Toldi Miklós nemcsak eszményi népi hős, a nemzeti jellem példája (rendkívüli testi erő, becsületesség, érzelmi melegség, öntudat és erkölcsi tisztaság a főbb vonásai), hanem a nemzeti egység megtestesítője is: nemes is, jobbágyság is, olyan földbirtokos arisztokrata, aki a királyi udvarban lebzselő bátyja elnyomása következtében parasztként él és dolgozik.*” (235. p.)

A Toldit már egy 21. századi érzéketlen lelkületű utód csak így, egy nyegle, fanyar kézlegyintéssel elintézheti: „izompacsirta”, „figura”, „anakronisztikus”. Csak ennyi? Semmi több? Így címkézni egy „nem mindennapi értékű” művet, amely egy csapásra meghozta Aranyinak, a költőnek az országos hírnevet és Petőfi barátságát. Ez is felér egy szentségtöréssel. Így elfordítani egy remekműtől a tanítványokat! Én Petőfinek hiszek a mű értékét illetően. Petőfi szinte eufóriás szeretetrohamának az *Arany Jánoshoz* (1847) írott versében. „*TOLDI írójához elküldöm lelkemet Meleg kézfogásra, forró ölelésre!... Olvastam, költőtárs, olvastam művedet, S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.*” „*S ez az igaz költő, ki a nép ajkára Hullatja keblének mennyei manóját.*” És Arany öröms, korszerű szavainak hiszek: „*Zavarva lelkem, mint bomlott cimbalom.*” „*S mi vagyok én, kérde. Egy népi sarjadék, Ki törzsömnek élek, érette, általa; Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék, Otthon leli magát ajakimon dala.*” (Válasz Petőfi Sándornak, 1847).

A Toldi az egyedüli igazságot, a felemelkedés, a győzelem, a szabadság kivívásának jogosságát példázta.

A Mohácsy-féle tankönyvben világosan le van írva: „*nem csak arról van szó, hogy a királyi palota kényelmében elpuhult, a nemzeti hagyományokat megvető, csak a szórakozásnak élő lovagok (apródok) között nem akad senki, aki eredményesen szembeszállna az idegennel az ország becsületéért, hanem még az olyan kitűnő, becsületes – Toldi kívánalmának megfelelő – bajnokok is tehetetlenek.*” (237. p.)

„*Máshonnan nézve*”: nagyon is korszerű volt a Toldi. Arany első rendű célja: felmutatni a népe értékeit és Nagyszalonta gyönyörű magyar nyelvét. A *Toldi estéjében* (1848) pedig, ne felejtjük el, nem a makulátlan „*olaszos műveltségű diákokkal*” találkozunk, mint Nényei Pál igyekszik sejtetni, hanem olyan apródokkal, akik között gúnyolódó dal hangzik el a pórul járt Toldi szerelmi kalandjáról, majd szembe is kicsúfolják. Erre keveredik az olasz bajnokot legyőző, a nemzet becsületét újfent megmentő vitéz gyilkosságba. „*Egyet kanyarodik Toldi menteujja: Rendre dől az apród, mint a zöld fű nyáron: Sok fiú megsérül, szörnyet is hal három.*” (Milyen szép ez a romantikus túlzás!)

Nényei kiüresít: elsikkasztja Toldi mindkét igazságát. Igaz, a *Toldi estéjében* Toldi igazsága csak fél igazság: de Lajos igazsága is csak fél igazság. És a két fél igazság együtt az igazság. Erre feltétlenül rá kellene mutatnunk, hogy lássák a tanítvá-

nyaink a mű összetettségét. Toldi igazsága a független hazában a hagyományok tisztelete: „*Szeresd a magyart, de ne faragd le! – szóla, Erejét, formáját, durva kérégt róla: Mert mi haszna simább, ha jól megfaragják? Nehezebb eltörni a faragatlan fát.*” Lajos igazsága pedig a polgári haladást példázta. „*Más öltöbéli nép, más ivadék nő fel, Aki ésszel hódít, nem testi erővel.*”

Arany e műveinek társadalmi mondanivalói is vannak tehát. A *Toldi* az egyedüli igazságot, a felemelkedés, a győzelem, a szabadság kivívásának jogosságát példázta. A *Toldi estéje* pedig azt, hogy a győzelem kivívása után a polgári átalakulás a hagyományok megőrzésével történjen; és ez Toldi és Lajos együttes igazsága.

Arany János nagy lélekbúvár. „*Eposz formájú elégiája*” (Németh G. Béla kifejezése) virtuóz módon kezeli a magyar nyelv lehetőségeit, mutatja fel népi nyelvünk gazdagságát. Olvassuk csak: a példaadás, a hazafias érzés motívuma milyen vérforraló, csakúgy sistereg Toldiban a harag! Nem csoda, hogy az olasz már a pusztá látásától megijed. Kell idéznem is, hogy értsük valamennyien, mire gondolok. A *Toldi estéjében* Toldi nem átabotában, nem lépten-nyomon nevetséges. Ellenkezőleg, a következő részben, az igaza tudatában jogosan háborgó Toldi szövege hátborzongatóan félelmetes, már-már misztikus. Az egész *Toldi estéjében* sehol másutt, de itt, íme, két versszakban micsoda hihetetlenül tömény magyar identitású nyelvi energia koncentrálódik. Talán ettől az energiabombától kellene félni a mai magyar ifjúságot, hogy valahogy rá ne akadjon (ragadjon), még véletlenül se?!

„*Hát én itt magamban körös-körül járjak, Mint a nyomtató ló, vagy a kerge állat? Talán azt hiszitek, hogy útam-veszetten, Szándékomon kívül csak idetévedtem És azért kerengek, hogy a rést, amelyen Szabadulni tudnék, valahol megleljem? Háborgós nyila! hát nem akad egy kölyök, Aki szembeszálljon, mikor víni jövök? // Hogy nem ért a szöru...? vagy hol az a talján? Most jön erejét fitogatni, hadd lám! Vagy talán odébb állt az országcímerrel, Szégyellve, hogy ahhoz jut oly könnyű szerrel? Ó, hogy ez a várhegy meg nem nyitja száját S e bámész juhoknak el nem nyeli nyáját; Nem elég, hogy szabad címert hagyja rátok – Védni azt a sírből járjon fel apátok?*”

Ez az „*anakronisztikus izompacsirta-figura*” Arany reformkori költői programjában egyáltalán nem volt korszerűtlen. Sőt. Nagyon is korszerű volt. Csak innen, a 21. századból nézve gondolhatjuk anakronisztikusnak, ha nem ismerjük a reformkor költői és politikai küzdelmeit, az érdekegyesítés célkitűzéseit. A reformkori „*hazát és haladást*” Petőfi és Arany igenis korszerű művekkel szolgálták. A „*felemelni a népet*” eszmét – kinek, kinek ereje szerint – többek között Vörösmarty is sokszor szorgalmazta. Ódájában – *Gondolatok a könyvtárban* (1844) – például így követeli: „*Mi dolgunk a világon? küzdeni Erőnk szerint a legnemesbékért. Előttünk egy nemzetnek sorsa áll. Ha azt kívíttuk a mély sülyedésből S a szellemharcok tiszta sugaránál Ollyan magasra tettük, mint lehet*”...

A riportban szóba kerül „*a máig húzódo urbánus-népies vita*” is, „*amelyben az urbánusok lennének a zsidók, a népiek pedig a magyarok*”. Ez így merev szembeállítás. Nem ilyen merev a képlet. A fő vád az volt, hogy a városiak, az urbánusok nem értik meg a parasztság problémáit. Továbbá megjegyezzük, hogy a népiek irodalmi-politikai mozgalmának egyik vezéregyénisége volt a mára már méltatlanul elfelejtett zsidó költő, író Sárközy György (1899–1945) is, a *Válasz* szerkesztője, aki azonosulni tudott a magyar szegényparasztság életérzésével. *Dózsa* cím-

mel írt drámát 1937-ben, 1936-ban tíz kötetre tervezte, és megszervezte a *Magyarország felfedezése* sorozatot, amelynek első kötete Féja Géza *Viharsarokja* lett 1937-ben.

Ide illik Györffy István néprajzprofesszor híres axiómája: „A magyarság nem a test, nem a vér, hanem a lélek kérdése” (A néphagyomány és a nemzeti művelődés, 1939).

Nényei kiemeli a nyelvvel való gondolkodás jelentőségét: „a zsidóság több ezer éves gondolkodási hagyományában erőteljes szerepe van a nyelvről való gondolkodásnak.” Ez rendben is van. Csak ne legyen a nyelvvel való foglalkozás mértéke egy értékelés kizárólagos mércéje!

Okulásul Szabó Ferencről idézek egy aktuális példát, aki Szabó Pál *Magyarország 1956-ban* című riportjához írt szerkesztői utószót. Azt fejtegeti, Szabó Pál „Alkotásaiból más módon meg sem közelíthető hitelességgel és árnyalatokkal, az ő sajátos sodrású meseszövéssel, a tájnyelv ízeivel tárul föl az olvasó előtt az Alföld e részének népi világa, az egymást váltó generációk históriája, szemlélete, erkölcsi és szokásrendje. (...) Szabó Pál (számos csalódását

félretéve) élete végéig mélységesen hitt az irodalom társadalmi, nemzeti küldetésében, példaadó, útmutató erejében, jó néhányszor megfogalmazta ezzel harmóniában saját tennivalóit. Az utóbbi évtizedekben a magyar irodalomban inkább más – kifejezetten az ábrázolás technikájának megújításával próbálkozó – törekvések, irányzatok kerülnek előtérbe, a Móricz óta követett látásmód, a XX. század nagy részében virágzó műfajok láthatóan visszaszorulnak. (...) A kialakult helyzet az akár alig ötven-hatvan éves, már »régebbi« költészet, próza, dráma zömének lebecsülését, a feledésbe kergetését, másfelől némelyek értelmetlen vagy véletlen »újrafelfedezését« szintén magával hozza. Ez a veszély – a XIX. századig visszamenően – Szabó Pált, elődeit és kortársait egyaránt fenyegeti, de nem szabad belenyugodnunk, hiszen nemzeti művelődésünk csenevészé válását hozná magával.” (Szabó Pál: Magyarország 1956-ban, A szerkesztő utószava, Békés Megyei Könyvtár, Körös Irodalmi Társaság, Békéscsaba, 2004, 47–48. p.)

De lám, már a 19. századot sem kímélik, azt is elérte a „lebecsülő” eltakarítási kedv!

Azt mondja továbbá Nényei: „Nem értem amúgy, miért fáj valakinek – mert persze nem vagyok vak, tudom, hogy van, akinek fáj –, hogy a magyar irodalomnak létezett olyan vonulata, amely kilépett a konkrét politizálásból? A művészi problémák végső soron sokkal fontosabbak, mint a politikaiak.”

Politikamentes irodalom? Mondhatni, a magyar irodalomban mindenkinek van politikamentes műve. Mint ahogy a „politikamentes” Weöres Sándor, a magyar nyelv zsenije is írt politikus verset: *Rapszódia a kivívott szabadságról* (1956). És Esterházy posztmodern *Harmonia caelestise* (2000) sem politikamentes. És nagyon jól megférnek egymás mellett egy értelmiségi polcán ezek a különböző szemléletű (posztmodern, népi) művek.

Horváth Viktor a *János vitéz*t, Nényei Pál a *Toldit* buktatná el. Terelné el tőlük a gyerekeket. Gyakorló tanárként sose gondoltam volna, hogy egyszer még ezt is meg kell érnem. Remélhetőleg a nemzeti tantervek összeállítói nem fogadnak szót nekik. Az én gyermek- és tanárkoromban még jól működött e két mű befogadása, szeretete. A mai tanárok, a mai gyerekek se butábbak. E műveknek a gazdagsága, eszmei értékei ma is működhetnek. A gyermekeink érdekében a magyar szellemi élet irányítói mindenkor vegyék figyelembe a magyar nép értékeit.

Ha minden körülménytől, minden művészi komplexitástól eltekintünk, és kiragadva csak száraz tényeket látunk a művekben (gyilkos, nagy testi erő, komikus figura), akkor „igaza van” Horváth Vikornak és Nényei Pálnak. Persze, tudjuk: „Változik a világ: gyengül, ami erős, És erős lesz, ami gyenge volt azelőtt.” Idővel ki ezért, ki azért: kihull a rostán. Vagy másként jelenik meg a múltó idő új fénytörő Rostáján. Szilágyi Zsófia például csendes antiszemítát faragott Móriczból a könyvében (Móricz Zsigmond. Kalligram, 2013). Mégis, legalább mi, a népiek utódai, amíg lehet, körömszakadtáig ragaszkodjunk a népi értékeinkhez.

Csak még annyit az Arany-kérdéshez, hogy Arany a Tolditrilógiával (*Toldi szerelme*, 1879) a Nagy Lajos korabeli magyar lovagi kultúra legszebb feldolgozását tette le a nemzete asztalára.

Nem baj tán, hogy a hajdúivadék nagyon szerette a magyar nemzeti hagyományokat. Az eposz korszerűtlensége, vagyis a regény uralma idején a hun eposzt akarja megírni. Megható nagy-nagy eltökéltséggel. Így zárja az *Előhangot* 1855-ben: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!”

Toldi Miklós vitéz – illusztráció 1800-ból

Könyvteremtők Babits körül

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

K2016. december 19-én került sor a PPKE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Magyar Irodalomtudományi Tanszékén működő Babits Kutatócsoportja programjára, a Téglás János tiszteletére rendezett könyvbemutatóra. Sipos Lajos, a kutatócsoport vezetője kezdte: „...a könyvteremtő ember...” mottóval – *Írások Babits Mihályról Téglás János tiszteletére*. Ünnepi kötet, tisztelegés a 80 éves tanár, a megszállott, gondos gyűjtő előtt. És sorra jött a többi, még öt új könyv Babitsról. A teljesség kedvéért a lista: Mátyus Norbert, *Babits és Dante. Filológiai közelítés Babits Mihály Pokol fordításához*, Haász Gabriella, *Babits Mihály és a San Remo-díj*, Finta Gábor, *Próbajárat*, Szénási Zoltán, *Örökké ék alatt* és a Horváth Réka szerkesztésében megjelent *Égi múzsa*. A könyvek a Szent István Társulat, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, az Universitas és a Savaria University Press kiadásában jelentek meg 2016-ban. Mindegyik megérdemli a részletes elemző bemutatást, talán meg is kapják a szakma érzékeny figyelmétől.

Könyvtárba csalt a finoman dekoratív meghívó. A kutatócsoport, mint szerzők társasága mutatkozott be, ötletes megoldással, egymás műveit ismertetve. Élvezetes előadások, fesszen betartva a szabott időket. Mindez légies komolyzenei hangfestéssel, fuvolaszó zongorakísérettel.

*Ha igaz, hogy az emberben
van valami isten képmásából,
akkor az ez a teremtő tevékenység.*

Itt most kapjon külön hangsúlyt az ünneplő, Téglás János és az ünneplő kötet. Magyar-történelem szakos tanár, középiskolai vezető, nem a felsőoktatásban dolgozó kutató, nincs „papírja” róla. Neki hivatása a kutatás, ami papír nélkül is működik, ha úgy művelik, mint Téglás János. Az ifjú tanárember, már pályája elején, elhatározta: „kutatnék”. A retorikai feltételes mód cselekvésbe ment át. Szenvedélyes témája: Babits Mihály. Tette ezt abban az időben, amikor a politika korántsem szorgalmazta Babitsot, így a készséges oktatáspolitikai is a Petőfi-Ady-József Attila „fővonal” mögé helyezte el a tantervben. Az 1980-as években is ott a meglévő ellenérzés, a „kissé rejtőzködő, időnként szegénylős, máskor opponálóan szolidáris”, ahogy Kulcsár Szabó Ernő gondolatait idézve olvashatjuk az *Előszó*ban, (s ugyanott azt is, hogy az életmű befogadásával szemben még napjainkban is tapasztalható bizonyos „ellenérzés”). És akkor van valaki, aki nemcsak olvas, hanem felkutatja, összegyűjti a költő kortársainál fellelhető dokumentumokat, emlékeket. Nem röstell „talpalni”, felmegy a miniszterhez, megnyeri Keresztúry Dezsőt, és elnyeri más irodalmárok támogatását. És immár egy mentőcsapat segédletével folyik a munka, s mondhatni: a rákospalotai

nyomdaipari szakközépiskola kis igazgatóhelyettesi szobájában létrejön a „kutató központ”. És ha már „kéznél van” a nyomdatechnika, a diákok bevonásával sorra készülnek el a kiadványok. Mindez nem elit gimnáziumban, hanem egy „egyszerű” szakközépiskolában. Oktatási intézményben. E munka az iskola szerepét is – megint! – át- és felértékeli, és újragondolásra készíti a szereplőket a tanári hivatásról, a diákról, mint a „lehetséges emberről”. Sipos Lajos, aki, miután 1983-ban megbízzák az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén a Babits Kutatócsoport megszervezésével, felkeresi Téglás Jánost, felkéri, vegyen részt a munkában, s további akciókra ösztönzi lendületesen a főszereplőt. Aztán már „olajozottan”, még nagyobb sebességre kapcsolva folyik a munka.

Babits Mihály testvéreivel

A tisztelgő kötetből hatalmas munka tárul fel, melyet az ünnepelet életmű bibliográfiája tanúsít. Könyvek száma: 96; irodalmi ritkaságok: 12; A Tannyomda Babits-kiadványai: 16; A nyomdaipari szakközépiskola kiadványai: 23; A nyomdaipari szakközépiskola és a Zrínyi Nyomda Babits-sorozata: 20; Tanulmányok: 11. Jelentősebb cikkek, kritikák Téglás János munkáiról: 49. (Mindez Farkas Mónika precíz összeállítás.) Három nagy fejezetben sorakoznak a kutatási eredményeket bemutató munkatársi írások: Tanulmányok a korszakról, a költőről és a recepcióról, Előtanulmányok, tanulmányrészletek, szövegek a készülő levelezéskötethez, Előtanulmányok, tanulmányrészletek az esszék, tanulmányok, kritikák készülő kötetéhez. 25 szerző, 28 tanulmány. (Szerkesztette: Káposztay János, Sipos Lajos, Lektorálta: Fűzfa Balázs.) Juhász Ferenc *A hatvanéves könyvteremtő* című versében így köszöntötte Téglás Jánost húsz évvel ezelőtt: a könyveid „...teremtett szolgálat az elemi sűrítésben, ...a teremtés alázat, szerelme, szépsége, szorongása és magánya. Meg a tudás hite és gyönyörűsége.”

Impozáns, példaértékű munka, kutatásból, emberi tartásból. Miközben „hanyatlak az ember”. Ember voltunk hanyatlása, Konrad Lorenz figyelmeztet: hanyatlásunkat ne hárítsuk minduntalan külső – politikai, környezeti – erőkre. Az emberi leépülés ellen mi magunk, az ember is tehet ellenlépéseket. Például: „*Ha igaz, hogy az emberben van valami isten képmásából, akkor az ez a teremtő tevékenység.*” Már ha felismerjük, hogy „*teljes egészünkben ennek a világnak a részei vagyunk, együtt jár annak a tudatosulása is, hogy felelősség terhel bennünket érte.*” (Kiemelés tőlem.) A könyv 1988-ban jelent meg, a következő évben Lorenz meghalt. A jó példák, szerencsére, folytatódnak.

Anyag van, csak fel kell fedezni és emlékeztetni. Mert „*az élet lényege az emlékezet*”, írja éppen Babits Mihály Henri Bergson filozófiájáról egy 1910-ben a *Nyugatban* megjelent tanulmányában. (Lásd *Teremtő* fejlődés magyar kiadásának előszava, Magyar Tudományos Akadémia, 1930, az Akadémia Kiadó reprint sorozata, Bp., 1987.) Itt az *Anyag és emlékezet* című fejezetben olvashatjuk: „*Az egész múlt él és hat a jelenben: ez a teremtő idő. Az emlékezés pedig nem visszatérés a múltba, hanem a múlt minduntalan betolakodása a jelenbe*” (XV).

A bemutató után nyomban, az írások áttanulmányozását követően még inkább megfogalmazódott: a kutató-alkotó munka dicsérete. Elámulunk. Van még, mit nem tudunk Babitsról? Igen. Lehet még kiadatlan Babits-írás? Lehet. Babits termékenysége kiapadhatatlan, összegyűjtve, felmutatva tár-

ház, megismerésre vár. Nem lehet elég, nem lehet elégszer nekifogni. Nem feladni, nem feledni. Sok még a kincs. Megszerzésük javunkra válik. Csiszoltan őrizve, csiszolva énünket – fejünket, szívünket, lelkünket.

A könyvteremtő emberi tevékenység láttán idekívánczik Babits bölcs kötetcíme: *Az istenek halnak, az ember él* és a könyvbemutató-meghívó záró Babits-idézete: „...*csak a Könyv kapcsol múltat a jövőbe, / ivadék lelkeket egy nemzetté szöve.*” (Ritmus a könyvről) Mert nincs vége, a ritmus visz, lendít. Babits egész életműve modern, lüktet, él, éltet. De lehet posztmodern is Vajda Mihály értelmezésében: „*Aki viszont azt állítja, hogy a kétségtelenül érvényes tudományos világotértelezés mellett más világmagyarázatok is lehetségesek, az már a posztmodernet képviseli.*” (Szénási Zoltán, *De Infima Doctrina*, Örökkék ég alatt, Szombathely, SUP, 2016, 10–11.) Vagy, az életmű teljességét átfogva s összefoglalva, lehet új klasszicista, új(ra) klasszikus. Ezt erősíti Sipos Lajos – korábbi, a babitsi művészetet „rekonstruáló” kötete mellett – új könyve: *Modernitások, alkotók, párbeszéd*. S aki ezt bemutatta, maga is alkotó, tanítvány-tanár, professzora könyvének méltatója, kiadója, Fűzfa Balázs. A csoport már eddig is „jól teljesített”, munkái főkönyvszerűen követhetőek a „kézjegy-sorozat”, a „Babits kiskönyvtár” kimutatásában, az új tervekkel, a beindított munkálatokkal – lesz még sok esti kérdés, válaszokkal. Lesz még ünnep a világon.

Tehát „*Az európai szellem nyomában*”, egy ideillő útjelzővel: „*Ez a kultúra (az európai) – ellentétben a keleti és egzotikus kultúrákkal – az egyéniség hatalmán alapul. Nagy teljesítményei egyének teljesítményei, akik gyakran idő és tér távolságain át egymásra hatva és egymást erősítve lázadtak a közszellem ellen.*” (Babits Mihály) Tehát az egyéniség hatalma a kutatók tudásán, felelős közvetítésén keresztül. Gazdagítva a nagy teljesítményt, egyszerűen hozzájárulva a sokáig félreértett személyiségrajz „kiigazításához”, melynek megújításán a költő maga is dolgozott. Ehhez éppen Bergson filozófiája adott számára fogódzót.

Mindezt, mint e szép munkák is jelzik, nagyban segítette Sipos Lajos professzor tudományos értékképző, nevelői pedagógiája. A könyvbemutató munkás ünnep volt, az irodalom szolgálata előtt fejet hajtunk, s tapsolunk. (A kutatást támogatói: az Országos Tudományos Kutatási Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Alap, a PPKE BTK Magyar Irodalomtudományi Tanszéke.)

Sz. TÓTH GYULA

Kapui Ágota

Érzem

Érzem, ahogy lélegzik a múltam,
szagotottan szed még levegőt,
ahol járni s beszélni tanultam,
nem lát fényt és nem remél jövőt.
Görnyedt hátán tartja még a házat,
hegyeket s a vízmosságokat,
új barázdát szánt majd az alázat,
ajtót nyit és bárkit befogad.

Szülőföldem arca megkövezeve,
– járdaszélen bomló hordalék –
s házainkban lámpát gyújt az este,
ott vigad egy másik nemzedék...
Érzem, ahogy lélegzik a múltam,
voltak lelke nyomja mellkasát,
mindaz, amit egykor ott tanultam,
messze tőle talált új hazát.

Tűnődés Salföld közelében

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Kovács István verseiről és műfordításairól

Kovács István képzeletét (s természetesen a nemzedéktársak fantáziáját is) a történelem foglalkoztatta a legtöbbet. Az életműben többször is említett, motívum-értékű pohár üvegén is a háború világa és virága tűnik át:

*Zuhanó katonák alatt
Csillagtérképet rombol az este
A csönd ejtőernyőin
Hajnalig védik a holdat
Félig még hősök
Félig már holtak*

*Poharad mögött
Színpadí gyertya
De nem úgy gyöngyözik benne a láng
Mint kagylók elhagyott
Szárnyai közt
Süllyedő dáliák*

(Amíg a hó elolvad)

Az ő árvaságuk, az 1945-ben születetté – nem metaforikus. A Kilencek közül többen a II. világháború során maradtak szülők, főképpen apáik nélkül. Kovács Istvánnak és nemzedékének nem csupán képzeletét foglalkoztatta, de emberi és morális értelemben, érzékeny figyelmét is egészen

lekötötte a történelem. Kovács Istvánban is megzendültek az idő által gazul kiirtottak, mint ahogy Jékely Zoltánnak hallatták hangjukat a marosszentimrei templom padlata alól. (Kovács István a *Történelem* című verse mottójául választotta erről azt a Jékely-idézetet, amely erről a história- és metaélményről szól.) Akinek halottja van, annak élete-sorsa még titkokkal telin kérdéses, annak valami megnyugtató-féle válaszáért törvényszerűen útra kell indulnia.

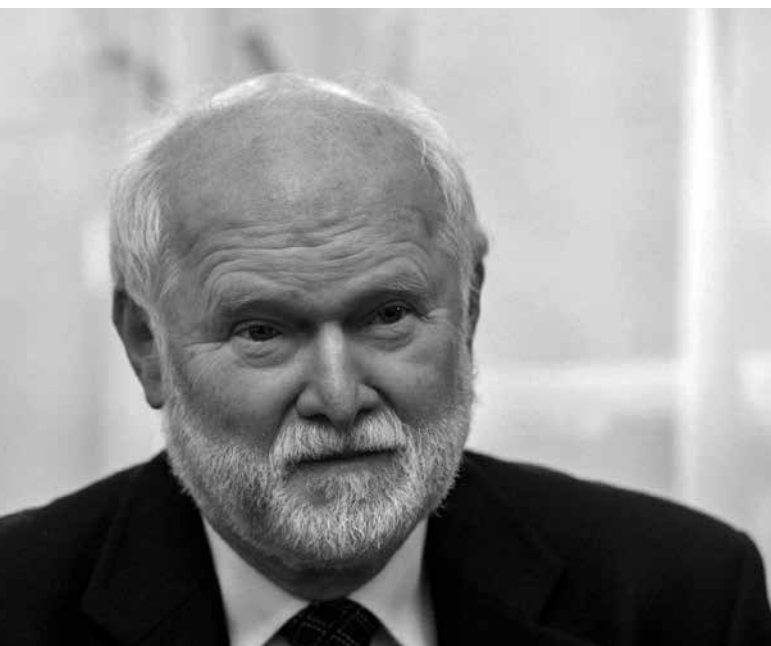
Kovács István fiatalságában mind a magyar, mind a lengyel kortársaira, barátaira jellemző volt és valóban illett e jelszó: FLOWER AND POWER. Ám nem a hippikultúra külsőségeit vették át, hanem a szabadságvágygal együtt járó igyekezetet, hogy megismerhessék a világot, önnön identitásukat. A fegyvercsöbe tett virág metaforája intette erre a tipográfiai kiemeléssel is olvasóit: „Akinek halottai élnek, / a holtakkal mi dolga? – / történelme az élet: / töltött puskacső, / s benne rózsák: / időzített örökmécses...” (Harcmodor)

Kovács István és a háborús árva, fiatal értelmiségiek s alkotók Lengyelország-szeretetről tán Bereményi Géza vallott először (*A svéd király* című, 1970-ben megjelent novelláskötetében): „Ez a hely, ahol élünk, jól tudom, a nagy fordulatok színtere, de tán sehol sem ilyen erős és élő a múlt, mint itt és közvetlen környezetünkben... És már a múltnál is vagyunk, kettőnk legfontosabb vitakérdésénél, melynek kedvéért e levél íródott, a múltnál, melyre Lengyelország tanított meg, és amely rövidesen ismét kiállít az út szélére...” S hadd idézzem tovább Bereményi Levelet Zs. asszony-nak című elbeszélésének (vagy vallomásos episztolájának) még egy bekezdését, mivel a legpontosabb gyorsfényképet készíti, s nem csupán önmagáról, de röntgenhíven a fiatal költő Kovács Istvánról is: „Rómában világok sorsa dőlt el, számomra mégsem oly egyértelműen kábító a cézároknak diadalmenete, a pápák áskálódása, mint a krakkói levegő. Nagy Kázmér, Jagellók, Báthory! – örül a megfejtésnek. Ezek közelebb álltak hozzánk, ezek az én országom történetének is szereplői. Talán, Asszonyom, de mégsem ez a legfontosabb. Nem először járok külföldön, tehát az sem elegendő magyarázat, hogy innen, idegenből tisztábban vehettem szemügyre, ki is az a fiatalember, akit Magyarországon hagytam?”

Látnivaló, a nemzedék úgy érezte, gondolta – s igen helyesen –, hogy ha a történelem ördöglakatját már nyitni-csukni tudja, formálódó személyiségének – árvaságával együtt kapott megsebződésének is – értelmet, enyhülést talál, meglehet, egészen a privát boldogságig. A fölismeréstől sem egyszerű:

„Nem tudjuk szétszedni / A történelem ördöglakatját, / Tudatunk, / Létiünk / Cellányi zárját, / A fegyver / Szívünknek fordított závarját. / Nem tudjuk szétszedni / A történelem ördöglakatját.” (Ördöglakat)

Kovács Istvánra Illyés Gyula azért testálta rá a Bécsben kapott Herder-díját, hogy lengyelisztól tanulhasson – olvastam

Kovács István

még a *Havon forgó ég* borítóján a hetvenes évek első felében. Utánanézek, mikor is kapta Illyés a bécsi elismerést és az azzal járó összeget? Pont' 1970-ben! Kovács akkor 25 esztendő! Nota bene: Illyés Gyula kézfogása és több mint gesztusa – mára látnivaló – történelmi... Komoly életművel igazolta, hogy nem volt értelmetlen a bizalomra. Korán, illetve éppen idejében, indulásakor sokak ismerték el indulásakor Kovács István tehetségét. A teljesség igénye nélkül ők: Ilia Mihály, Jankovics József, Kartal Zsuzsa, Csűrös Miklós, Kiss Ferenc, Alföldy Jenő, Halász Géza, Juhász Béla, Vasy Géza és Tüskés Tibor.

Az 1982/83-as tanévben a pesti bölcsészkar harmadik emeletén, Czine Mihály tanár úr szemináriumán már elfogulatlanul, közvetlen beszélgethettünk, pedig közben ő is énekesből énektanár lett az ottani lengyel tanszéken.

Természetesen lengyel költőkről, s ottani mindennapokról mesélt. Ne feledjük, szükségállapot volt akkor Lengyelországban, Jaruzelskyről írtak a napilapok, s mi tudtuk, kikről hallgatnak. A lengyel-élmény mégis oly felszabadítóan hatott a nyolcvanas években is, és akkor ránk, mintha csak dúdolva a Cseh Tamás által megénekelte zlotykkal, koronákkal, robogó expresszvonatokkal vagy autóstoppal azonnal elérhetnénk a gdanski vagy wroclawi tengerpartig. S természetesen költők, költők és költők nevei hangzottak el, akiket a költő fordított, de többeket barátjának, személyes ismerősének is mondhatott. Hiszen a hetvenes években bemutatta – többek közt – Tadeusz Różewicz, Zbigniew Herbert, Andrzej Bursa, Jerzy Harasymowicz, Stanisław Grochowiak és Wisława Szymborska (Alföld, 1974. 10. szám) költeményeit a folyóiratok hasábjain. 1978-ban az *Új Írás* júliusi számában Tadeusz Nowak általa fordított verseivel ismertette meg az olvasókat.

1955 után 1976-ban jelent meg újra magyar nyelvű Juliusz Słowacki-kötet (az Európa Kiadónál). Kovács István műfordításait természetesen már benne leljük e kiadásban. Az ihletett magyar nyelvű változatok közül szerepeljen itt egy miniatűr dal, amely egy villám sújtotta fát a rászálló lélek madarával apokaliptikus látomásban örökített meg. Költője, Słowacki, 1849-ben hunyt el.

*Az utolsó, végső napon
Leltél száraz tölgy törzsére,
Madár, madár, az utadon,
Látszott rajta villám éle.*

*És a sívó madárdalra,
Mikor hang szállott hazánkból,
Előtűnt egy ember arca
A megégett ősi fából.*

*Íj aranylott leveliben,
Fénylött keze, s koronája –
Tölgyben lakott a szláv Isten,
S láttátok egy villanásra.*

(Juliusz Słowacki: Az utolsó, végső napon)

A tölgyben lakozó szláv Isten antropomorfizációjához itt csak annyit toldjunk hozzá, hogy a magyar és lengyel barátságot szimbolizáló, összekapaszkodott fák is tölgyek. 1849 óta mindenképpen. Akkor írta le ugyanis Stanisław Worcell a kö-

vetkező, igen gyakorta idézett, mára közismert gondolatot: „Magyarország és Lengyelország két örökéletű tölgy, melyek külön törzset növesztettek, de gyökereik a föld alatt messze futnak, összekapcsolódtak és láthatatlanul egybefonódtak. Ezért egyiknek léte és erőteljessége a másik életének és egészségének feltétele.” Élő tölgyekről beszélt, sokáig lombosodókról, vigyáznunk is kell rájuk, nem csupán jelképesen.

*Kovács Istvánra Illyés Gyula azért
testálta rá a Bécsben kapott Herder-díját,
hogy lengyelszót tanulhasson...*

A lengyel géniuszok közül olyan poétára is találok, akiről Kovács István minden műfajában (prózában, versben és műfordításban) egyaránt szólni tudott, s így méltó, a két nyelven túlnani tolmácsnak bizonyult. Cyprian Norwidot prózában mutatta be 1977 januárjában (az *Új Írásban*), s e hajdani, sebzett, a társadalomból végül kivonult költőről külön, szívszorító saját verset is írt: „Üres a fal. Fölláadtak / a festményen túli foltok. // A Vaknak / szempilla-fésült a Világ. // érthetelen a / SZEGÉNYHÁZ / akár a versek... // Ki koponyádhhoz szólni tudna / meghalt. / A színpadon zavar / és homály... / foszlik köddé a Szellem, / szájakon a markolatkosár... // TAKARJATOK KI JOBBAN”. Kovács István ihletett, hiteles Norwid-fordításaiból a Bem apót elsirató műve teljes terjedelmében megjelent a *Búvópatakban*. A *Gyász-rapszódia Bem emlékének* című poemának záró részét idézem:

*Ájult városfalak köré gyűrűző körtánc,
Kapun csattanó urnák, csorbul a fejszék éle,
Jerikó falai ledőlnek, mint a tölgyfák,
S a fény nem penészlik meg a nemzetek szemében
Tovább – tovább –*

A rapszódia utolsó akkordjaiból nem nehéz kihallani az arra rímelő – nem csak Bem okán – magyar vonatkozású harmóniát. Ady Endre kulcsszava ez a norwidi mégis „tovább”! Ady lovasa – maga a magyarság és az egész kultúremberiség – új s új lován vágat így, mindig tovább, akár a lengyel költeményben a fény. A két nép tragikus és egyben katartikus történelmének egyik létparancsa ez a közös „mégis” és „tovább”. Aki a lengyeleknek Cibulsky és Edward Stachura, az nekünk a szárszói síneken József Attila és Latinovits.

Kovács István Sted-magyarításai vitathatatlanul a kortárs irodalmunk legromolhatóbb részéhez tartoznak: a Stachura-novelláktól a *Szekercelárma* című regényen át a lengyel költő búcsúverséig. Mivel e sorok írója a legkedvesebb verses fordításait adhatja itt közre Kovács Istvántól, befejezésül egy dalszöveget másol ide. A Stachura-elbeszélés címe: *El condor pasa*. A perui népdalt Simon és Garfunkel tett világslágerre. A varázsos dallam fenségét, életigenlő méltóságát még a média sem tudta elvásítani. „A televízió és a rádió napjában többször is sugározta. Szinte a csömörig, ahogy az már a rádiótól és a televíziótól megszokott. de ezt a dalt nem lehetett elpusztítani, szirupként szétkenni.” A novellában egy vonat utasaként éneklő a főhős, akinek feltehetően csak az ilyen dalok a fontosak már, amikért még az utazását is képes félbeszakítani, ha valakihez elhívják, hogy muzsikájával erőt, kedvet valaki otthonmardóba. Az *El condor pasat* éneklő, persze anyanyelvén, lengyelül.

A Simon és Garfunkel által angolra fordított dél-amerikai népdal harmadik, lengyel változatát költötte Stachura, s ezt a harmadik változatot kellett hűen és szépen magyarítani egy negyedik variánsban Kovács Istvánnak. Énekelhető maradt a szöveg, vagyis igazi magyar költeménnyé lett. Minden esztendőben föllapozom az *Előre, égiek* 1982-es kiadásának 159. oldalán:

*Mert vándorút az ember élete,
Visz az út
Honnan és
Merre visz?*

*Mert látomás az ember élete:
Rád ragyog
Alig éred
Elhagyott!*

*Üsse kő
Élni kell
Élni tudsz
Míg van erő!*

*Üsse kő
Míg van erő
Menni kell
Futni kell
Fel ne add!*

*Mert vándorút az ember élete,
Arra tér
Erre húz
Fogy a szusz!*

*Felhőfutás az ember élete:
Föl-le száll
A halál
Száll vele!*

*Üsse kő
Élni kell
Élni tudsz
Míg van erő!*

*Üsse kő
Míg van erő
Menni kell
Futni kell
Fel ne add!*

(Edward Stachura: El condor pasa)

Stachura *Szekercelárma* című regényéből film is készült. A költő és műfordító polonista, Kovács István – volt varsói konzul – szakított időt arra, hogy ez alkotásról készült film-esszéjével is gondoljon halott lengyel barátjára, Stedre.

NÉMETH ISTVÁN

Szente B. Levente

Mert olykor azt álmodom

Maához, akit kitaláltam magamnak, aki emlékezni tanított.

mert olykor azt álmodom
nem is alszom
nézlek csak szótlan egész éjjel –

mert amikor hajadban vagyok
ölellek és szorítlak
mint riadt fák gyökerei fogják az anyaföldet
látod – kisgyermeked viselkednek így az anyaölből
mint angyalok szárnyai között
ha fáj a feszülő fáradt őszi fény
kezed érintem s te
emlékül csak szorítás nagyon

mert vállad meztelen
holdfény játszik rajta puhán
szépen és nesztelen
pontosan úgy
ahogy megszeretteted ezt álmaidban
velem

Németh István

Badacsonyi anzix

(fotói hátoldalára Gelencsér Magdolnának)

Fegyütt láttunk a tavon
Megannyi fénypázmát
Amikért a Balaton
Piktora is kifeszítette
Volna a vásznát

Fonyódot láttuk meg Boglárt megette
Somogy kéklő hegyeit
Nem vártunk oda-hajóra pedig

Itten a nyárfapihék hófoltokká
Lettek a lépted alatt
És jött hogy meglepődtél Hoppá
Anyjuddal egy hattyúfiók-csapat

Vadgesztenye ága virul A törött
Mondják Az Úr lelke lebeg a vizek fölött
Mi volt a múltó a mólón S mi az örök
Parti bodzavirág tányérja pörög

ÁDÁM TAMÁS

Hiányos küllők

Nyolcéves vagyok. Nyár. Pusztító meleg már délelőtt. Nehezen bírják a fák levelei, akárha a kezemmel sodornám őket. Mint, amikor halott akáclevélből roppantottam dohányt a gesztenyepipába. Füst most nincs, az áttetsző felhők mögött fénylő arc látszik; anyám.

Megigazítja fekete kendőjét, majd nekiindul a mezőnek, másodszor metszi a sárgás-zöld fűzfavesszőket, más nem terem a szikes talajon, a tó szomszédsága sem oldja a sivárságot. Kosár lesz belőle, abban gyűjtjük a krumplit, kukoricát, banántunkat. Mindig serénykedik a törekeny asszony, emberfeletti erővel bír. Tizenegyen voltak testvérek, kamaszként az aratók mellé szegődött, markot szedett az égető napon. Télen mezítláb szaladgált a hóban, az elemi iskolában szintiszta egyest írtak a bizonyítványába. Erre hivatkoztam, amikor rossz jegyet vittem haza, és megdorgált.

– Te beszélsz, amikor csak egyeseket kaptál! – vágtam vissza sértődötten.

Persze akkoriban az egyes volt a legjobb osztályzat, nem az ötös. Szegénységben éltek, és éltünk mi is, panasz, sóhaj mégsem hagyta el soha a száját. Mielőtt elindul, a szokásos monológ következik: kikészítettem a ruhád, jó legyél, köszönj mindenkinek, etesd meg a nyulakat, söpörd ki az udvart,

főztem paprikás krumplit! Lehetett hétféle, ünnep vagy hétköznap, anyám hajnali négykor kel. Felrakta az ételt a masinára, vasal, megeteti az állatokat, kikészíti a reggelimet és megy a téészbe vagy a háztájiba kapálni, babot szedni, metszeni.

*Gyorsan siklik a biciklikerek,
pedig szinte csak kátyúból áll
a házunk előtt szaladó út.*

A fészker eleje fedetlen, mint valami nagy száj, tátog, bekapja a királylepkéket. A vakolatlan téglafal mellett korhadó konyhaszekrény. Tetején kalapács; nyele lötyög, feje kopott, ütni nemigen lehet vele. A sarokban nyél nélküli, rozsdás sarló fekszik. Kiszolgálta már az idejét, sok fűvet, csalánt levágott. Hm. Sarló és kalapács..., ma már tán lecsuknának érte, de akkor nem gondoltam, hogy a kor jelképei pihennek ott. Soha eszembe nem jutott, hogy másra is való a szerszám, mint munkára. Akad itt azért kincset érő roncs bicikli is. Ülök a morzsolt kukoricával teli zsákon, és megbeszélem magammal, mi végre vagyok a világon. Gondolataimba merülök, megszű-

Öreg fal – Csikós András festménye

nik minden, elszöknek a körülöttem lévő tárgyak. Könyvek hősei jönnek szembe, mindenkit legyőzők, megváltom a világot. Még nem tudtam olvasni, de már akkor vonzott a könyv. Anyám nem bírt elrángatni a könyvesbolt elől, addig sírtam, míg aztán megvette azt a lángoló borítójú kötetet. Egy villás farkú fecske húz vissza a valóságba, elfoglalja az eresz alatti lakosztályát, fejemre pottyan puha ürüléke. Érdekes, nem bűdös.

Játszani kellene... Kezdjük talán kerekéssel. Gyorsan siklik a biciklikerek, pedig szinte csak kátyúból áll a házunk előtt szaladó út. Naponta legfeljebb két autó téved erre. A kerekés nem azonos a biciklizéssel, mondhatni, semmi köze a kettőnek egymáshoz, egy szál gumi nélküli kerék után szaladgálok. A gumi helyén lévő ívbé illeszttek egy törött seprőnyelet, azzal lendítem tovább a hiányos küllőkkel díszített kereket. Minél gyorsabban terelem, annál biztosabban haladunk. Kikerülök a kátyúkat, megy ez, mint a karikacsapás, csúcsokat döntök! Aztán mégiscsak bekövetkezik az, amit elképzelhetetlennek tartok: a tornacipőm levált talpa beleakad egy kőbe, a kerék meginog egy kátyúban, hatalmasat esek. Kezem lehorzsolódik, térdemből ömlik a vér, bőröm felszakad, látható a roncsolt hús. Összeszorítom a fogam, nagyfiú vagyok, azért se' sírok. Szétnézek, nem látok senkit, ami egyrészt jó, másrészt rossz, mert nem segítenek a szomszédok. Fogom a botot és a kereket, velük együtt hazavonszoló magam. Most is nehezen nyílik a rozsdás kapu, a kilincset alig tudom lenyomni, a zár nyelve nehezen akar visszamenni. Csöpög a vér, kis patakként tekereg sípcsontomon. Nem mo-

som ki a sebet, fáj az érintés. Szerencsére találok kötszert, be-
tekerem a térdem. Egy idő múlva átüti a vér, újra bekötözöm. Hogy anyám ne lássa, melegítőt húzok magamra, és bevonulok a hátsó szobába. Az ülés nehezemre esik, csillagokat látok, ködös tájat. Az elsőáldozási keretezett okirat mozog a falon. Mintha táncolnának a szekrény tetején a giccses tárgyak. A szívárványos üveghal szárnyat növeszt és elrepül. A díszes, lakkozott lopótök is elindul, talán lopni megy. Az anyám szötte rongyszőnyeg varázsszőnyeggé változik, de nincs erőm felülni rá. Szürreális képek váltják egymást. Elalszom, szám szélén ott maradnak a kínok.

Arra riadok, hogy anyám matat a konyhában, edények csörögnek, ajtók csapódnak. Már tudom: roppant mérges, semmit nem végeztem el a tőmondatokban kijelölt feladatokból. Megmozdulok, éles fájdalom hasít lábamba, nem bírom behajlítani. Nincs mese, itt kell maradnom, úgy teszek, mintha aludnék. Hogy látványosabb legyen, szuszogok. Anyám rám nyitja az ajtót, nem szól semmit, szemhéjam mögött látom szigorú arcát. Tudja, tudom, hogy haragszik, az elszabotált munkát talán soha nem bocsátja meg. Nála nem létezik olyan, hogy bármi miatt is elmaradjon valami, a kitűzött napi penzumot, ha török, ha szakad, teljesíteni kell. Ebben nőtt fel, ebben él, ezt hozta a szegénység. Kimegy, sok még a teendő. Másnap reggel sem tudok kimenni a szobából, maradok az ágyban, a kikészített tea ott párolog a konyhaasztalon, érzem a pirítós kenyér illatát. Próbálkozom a felkeléssel, de lábam nem engedelmeskedik, hátra hanyatlok.

Svéd népdal Gotland szigetéről

Kertünk alatt kékell a boróka

Kertünk alatt kékell a boróka.

Jer szívöröm!

Jer édes titkos találkozóra.

Jer lilium, harangláb és zsálya, jer te feszlő rózsza!

Bűvös fodormenta, jer szívöröm!

Táncra ott kis vadvirágok kérnek.

Jer szívöröm!

Koszorút kötök neked, ha kéred.

Jer lilium, harangláb és zsálya, jer te feszlő rózsza!

Bűvös fodormenta, jer szívöröm!

Koszorúmat illeszttem hajadba,

Jer szívöröm!

Remény kel fel a lenyugvó Napra.

Jer lilium, harangláb és zsálya, jer te feszlő rózsza!

Bűvös fodormenta, jer szívöröm!

Kertünk alatt kék bogyók, virágok,

Jer szívöröm!

Kivüled én senkit nem kívánok.

Jer lilium, harangláb és zsálya, jer te feszlő rózsza!

Bűvös fodormenta, jer szívöröm!

JEGYZET: tudni kell, hogy a „szívöröm” svéd nyelven „hjärtansfröjd”, egy gyógynövény népi neve Gotland szigetén. Nevezetesen a citromfűé. Teája a szerelmes szív dobogásának csillapítására, így annak akár öröme is szolgál. EBB

Svédből fordította

BÉRCZY JÓZSEF és ELISABETH BÉRCZY BERNSTRÖM

- Kisfiam, kihűl a reggelid – mondja szeretetteljesen anyám.
- Nem vagyok éhes! – válaszolok.

Bejön, könyörögve kér: azonnal menjek reggelizni! Nem mozdulok, nem magyarázkodom, nem tudok megszólalni, de a szemem mesél elfeledett munkáról, játékról, biciklikérőkről, hiányos küllőkről, balesetről. Anyám egy gyors mozdulattal lerántja rólam a dunyhát, ő is, én is feljajdulok, mindketten megrémülünk.

- Szent Isten, mi történt veled?! – kiáltja.

Nem várja meg a választ, behoz valami barnás fertőtlenítőt, kötszert. Hirtelen mozdulattal letépi a vértől átázott gézt. Iszonyatos fájdalom hasít belém, üvöltök. A szétnyílt, gennyes seb tisztítása közben jajgatok, végem van, pokol tüze éget. Anyám végül behintőporozza, szorosan átköti a sebet. Arrébb görget, kicseréli a lepedőt, dunyhával takar s csendesen megjegyzi: a munkát tisztelni kell.

Nem szólok semmit, átölel. Egymás vállán sírunk.

Szomorú, nyílt levél

Kedves torontói Honfitársnóm!

Az előadóestem utáni összejövetelem azt kérdezte tőlem, hogy mi motivált a műsor összeállításában. Válaszom talán nem volt elég árnyalt, így utólag megragadnám az alkalmat, hogy néhány szó erejéig visszatérjek beszélgetésünkre. Ezen kívül történt egy megdöbbentő dolog, ami nagyon elgondolkoztatott.

Műsorom címe – *Szöttes* – jelzi, hogy a közvetíteni szándékozott gondolatok különböző műfajok (vers, próza, dal) segítségével ötvöződnek, s bontják ki egymást.

Válogatásom fontos szempontja volt, hogy az összeállítást a minőség határozza meg, és ne az ideológiailag polarizált divatos értékítéletek. A Sándor György által képviselt híd-szerep hitelesebbnek és vállalhatóbbnak tűnik számomra. – Máris megdöbbenek: azonos nyelvet beszélő emberek között miféle hidakról beszélünk? Vagy csak átvitt értelemben, a sok ezer kilométer miatt? Vagy azért, mert a keservvel felépített és mindkét parton rögzített átjárót valaki mindig lerombolja?

*E nélkül a lelki-szellemi háttér nélkül
nem tudnám fenntartani magam; sem
ideiglenes „házamban”, sem otthon.*

Mivel magam is diaszpórában élek, félig-meddig idegen környezetben gondolkodom az élet alapvető kérdéseiről, szeretetről, elmúlásról, hitről, helyünkről a világban. E gondolataimat azonban – ne vessen meg ezért –, nem tudom elválasztani azoktól a gyökerektől, amelyek elindítottak az életben. Ezt (minden pátoz nélkül) hazának, szülőföldnek, hagyománynak, anyanyelvnek mondom, „korszerűbb” kifejezéssel: identitásnak. E nélkül a lelki-szellemi háttér nélkül nem tudnám fenntartani magam; sem választott, ideiglenes „házamban”, sem otthon. Meglátásom szerint korunkban egyre többen e megfoghatatlannak látszó erőter megbomlásával, illetve hiányával küzdenek (avagy viaskodnak). Kérdés, mi a gyógyír erre: magára hagyni a gyökereket, vagy gondozni, életben tartani? – Lehet a kettőt együtt? Hogy viseli egymást a két szándék?

A visszajelzések szerint fellépéseim jó hangulatot keltek, magam is éreztem a közönség figyelmét, szeretetét. Bár Radnóti Miklós *Nem tudhatom* című verse egy Magyarországról

két éve elszármazott, Kanadában otthonra talált hölgyből érdekes, éles ellenállást váltott ki. Szerinte a vers elcsépelte, lerágott csont, a „haza” szó mára kiürült, elavult fogalom lett. (Szomorúan gondoltam a költőre, akit ennyi év után újra csak kivet magából egy rosszul értelmezett, hamis „haza”.) Azon gondolkodtam, mivel tudnám megvédeni Illyés Gyula, Déry Tibor, Sütő András írásait, vallomásait, az ilyen identitáshiányos ellenállással szemben, ha már anyanyelvünk szeretetét, szavaik értelmét, hitelét is elutasítja? Bevallom, tehetetlennek bizonyultam; mintha más nyelvet beszélénk.

Illyés Gyula *„kassai zugárus, bukaresti cselédlány, bejrúti prostituált szülelívő nyelvén”* beszélek. Azon a nyelven, amiben Déry Tibor „akart megmaradni”, és azoknak a nyelven, akik Sütő András szavaival *„könyveikkel egész rózsakerteket nevelhetnének”*. Ez az én hazám.

Úgyhogy talán üres kútba dobok követ, de kijózanító tükörként megismétlem Márai Sándor örökbecsű figyelmeztetését:

„A haza nemcsak föld és hegy, halott hősök, anyanyelv, őseink csontjai a temetőben, kenyér és táj, nem. A haza te vagy szőröstül-bőröstül, testi és lelki mivoltodban. Nem fontos, szereted-e vagy sem, egyek vagytok”.

Úgy érzem, hogy az ottawai műsor összeállítása a történetek ismeretében engem igazol. Önre szeretettel gondolok, és a szép, színes tájakra, ahol él.

CSERNA CSABA

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin, Lukács János,

Németh István, Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. június

Sokszorosítás sorszáma: 6/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Csobánc – Ország László fotója

Köszönjük

ELISABETH BÉRCZY BERNSTRÖM (*Svedala – Szent György-hegy*)
és a TÓTH ÉPÍTŐIPARI KFT (*Kaposvár*) nagylelkű adományát,
amellyel hozzájárultak a júniusi szám megjelenéséhez.

TÁMOGATÓINK

Nemzeti
Együttműködési
Alap

Nemzeti Kulturális Alap